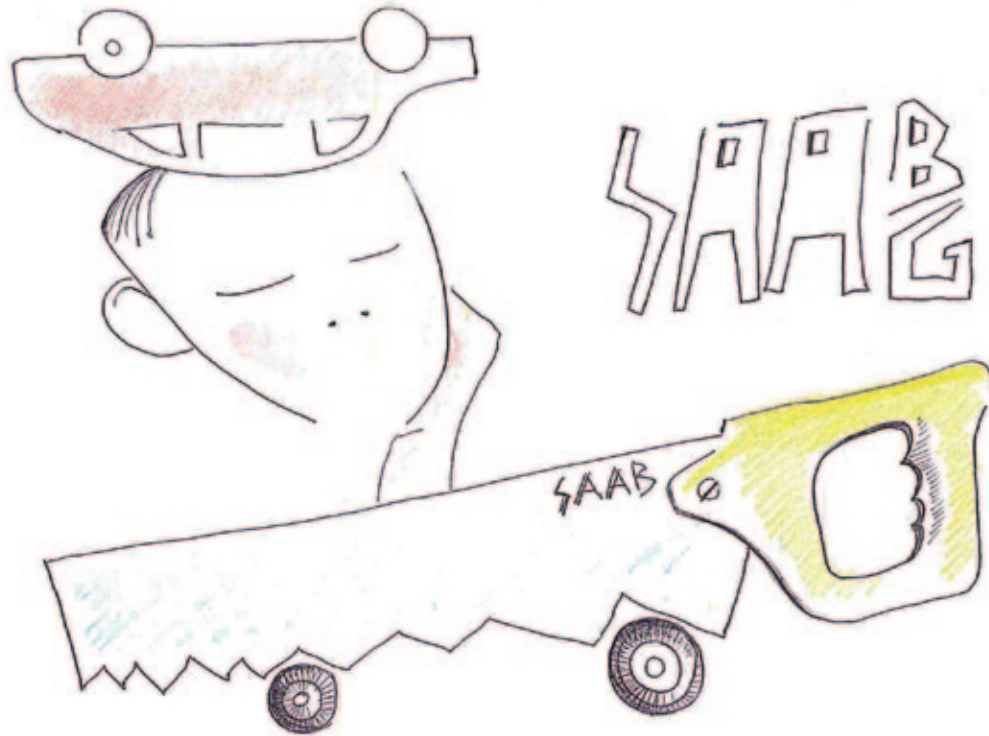

Õpingute katkestamise põhjused kutseõppes

INIMRESSURSI
ARENDAMISE
RAKENDUSKAVA

Õpingute katkestamise põhjused kutseõppes

Uuringu tellis Haridus- ja Teadusministeerium.

Uuring on valminud Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) rahastamisel.

Uuringu koostasid Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskused RAKE ja CPD OÜ.

Uuringu autorid: Kerly Espenberg
Eve Reincke
Evelin Pöld
Elvo Themmas
Kairi Sammel
Klaas-Jan Reincke
Mai Beilmann
Maris Rahnu

Illustratsioonid on joonistanud Ilmar Kruusamäe.

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuuringu keskused. Meie missiooniks on tõsta teadmiste põhineva otsustamise osakaalu Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse parimaid valdkonnaeksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustik hõlmab kõiki TÜ sotsiaalteadlasi ning meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

CPD OÜ juured ulatuvad 2002. aastasse. Ettevõtte on läbi viinud hulganisti EL programmide eel-, vahe- ja järelhindamisi Eestis ning teistes Euroopa riikides. CPD ekspertidel on pikaajalised kogemused hindamise meetodikate koostamises ja välisvahendite rakendussüsteemide ning õigusaktide ülesehitamises. Meie missiooniks on muuta organisatsioonide areng tõhusamaks, keskendudes tõeliselt olulistele.

Uuringu täisteksti leiab: <http://www.ec.ut.ee/et/rake/teostatud-projektid>

SISUKORD

Sissejuhatus: uuringu eesmärk ja metoodika	9
Õpingute katkestamise põhjused kutseõppes	15
Inimesest endast tulenevad põhjused	16
Perekondlikest teguritest tulenevad põhjused	20
Majanduslikust olukorrast tulenevad põhjused	24
Koolist tulenevad põhjused	25
Muud põhjused	28
Sekkumismeetmete hindamine	33
Asjakohasus	34
Tulemuslikkus	40
Tõhusus	42
Mõjud ja lisanduvus	48
Järeldused ja soovitused	55

HEA KUTSEHARIDUSE SÕBER!

Õpingute katkestamine kutseõppes, aga ka kõrghariduses, on olnud probleemiks pikka aega. Igal aastal jätab oma õpingud pooleli pea iga viies-kuues õppija. Õpingute katkestamine on kulukas nii riigile asjatult raisatud ressursside tõttu kui ka katkestajale endale. Kui kiire majanduskasvu tingimustes suudavad kindla kvalifikatsioonita inimesed tööjõuturul konkureerida, siis olukorras, kus majanduskasv on aeglustunud, ei ole kutse- ja erialase kvalifikatsioonita ning madala haridustasemega töötajad enam konkurentsivõimelised.

Katkestamise vähendamiseks kutseõppes on rakendatud erinevaid meetmeid, mille tulemuslikkus pole olnud kahjuks piisav. Et mõista paremini katkestamise põhjuseid kutsehariduses ja kavandada efektiivsemaid meetmeid selle vähendamiseks, asusime kavandama uuringut katkestamise põhjuste kohta. Õpingute katkestamise teema ei ole lihtsate killast, mida tõestas ka käesolev uuring. Kuigi paljud noored keeldusid oma kogemustest rääkimast, on seda väärtuslikum nende panus, kes olid siiski nõus uuringu läbiviijatega kohtuma ja oma ebaedu kogemust jagama.

Uuringu tulemused on nüüd kaante vahel, analüüsi käigus on käsitletud katkestamise põhjuseid nii õppija kui õppeasutuse vaatevinklist, lisaks on hinnatud erinevate sekkumismetmete tulemuslikkust ja mõju. Katkestamise põhjuste ampluaa on paraku lai, need on tihti kompleksed ning see kõik teeb keeruliseks sekkumismetmete rakendamise. Vähesed õpimotivatsiooni ja vale erialavaliku osatähtsust katkestamise põhjuste juures võis ette ennustada, nii leidiski uuringus kinnitust, et karjääriteenuste süsteem ja eriti karjääriõpe

üldhariduskoolides ei toeta piisavalt noori oluliste valikute tegemisel. Samuti on teada, et päris suur osa kutseõppeasutuste õpilastest on pärit majanduslikult kitsastest oludest. Veidi ootamatult tulid uuringus esile koolide sisekliimaga seotud tegurid ehk mõnede õpilaste halvad suhted klassikaaslaste ja õpetajatega. Ebameeldivaks üllatuseks osutus õppeasutuste osavõtmatus ja mittereageerimine koolikiusamise juhtumite puhul, aga ka õpilaste finantsiliste ja sotsiaalsete raskuste korral – selliseid juhtumeid kutseõppeasutustes esineda ei tohiks!

Uuringut ei tohi mingil juhul võtta järjekordse paljastusena, kui halvasti meil siin Eestis ja eriti veel kutsehariduses kõik on. Enamik õppijatest on ju tublid ja saavad kutsekoolidest, mis viimasel aastakümnel on teinud läbi ulatuslikud muutused, kaasa hea ettevalmistuse edasiseks eluks. Üle 90% lõpetajatest on kuue kuu möödudes positiivselt hõivatud kas oma esimestel töökohtadel, jätkuõpingutel kõrgkoolides, kaitseväeteenistuses või muudes tegevustes. Töötute osakaal on üle kahe korra madalam kui nende eagrupid keskmiselt. Antud uuringut tuleks käsitleda hoopis meie tugevuse võtmes: mida selgemalt me probleemi teadvustame, mida põhjalikumalt oleme seda uurinud ja analüüsinud, seda suurema tõenäosusega oskame ja suudame ka olukorda parandada.

Loodan, et kõik kutsehariduse osapooled teevad uuringust omad järeldused ning panustavad just nende käsutuses olevate vahenditega senisest palju tõhusamalt väljalangevuse ennetamisele. Lõpetuseks tahan siiski rõhutada, et õppijate probleemide teadvustamisel ja lahenduste otsimisel on kutseõppeasutuste õpetajad ja töötajad võtmetähtsusega mängijateks, kuna õpilastega suhtlemise vahetud rõõmud ja mured on just nende kanda. Selleks soovin neile kannatlikkust, vastupidavust ning rahulikku ja analüütilist meelt! Kõik algab mõistmisest ning tahtest muuta!

Andres Pung

juhataja

Kutse- ja täiskasvanuhariduse osakond

Haridus- ja Teadusministeerium

SISSEJUHATUS: UURINGU EESMÄRK JA METOODIKA

Õpingute poolelijätmine on Eesti kutseõppeasutustes tõsine probleem. Kuigi õppekorraldust on muudetud uute õppevormide ja -liikide abil paindlikumaks, on katkestamiste arv kutseõppes jätkuvalt kasvamas. Õppeaastail 2004/05 kuni 2010/11 on koolitee pooleli jätnud ligikaudu iga viies kutseõppes õppija, kokku 40 063 õppijat. Hiljem on neist kutse- või kõrghariduse omandamiseni jõudnud vaid kümnendik.

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli välja selgitada **peamised kutseõppe katkestamise põhjused ning riskitegurid, mis viivad katkestamiseni. Samuti analüüsiti, milliseid meetmeid kasutavad kutseõppeasutused katkestamiste vältimiseks ning hinnati nende meetmete asjakohasust, tulemuslikkust, tõhusust ja mõjusust.** Uuringu tulemustele toetudes töötati välja **soovitused** nii kutsekoolidele kui ka Haridus- ja Teadusministeeriumile. Kuivõrd uuringu fookuses olid põhikooli baasil kutseõppes õppijad, käsitleb uuring sellele grupile omaseid probleeme ning nende ennetamisele suunatud meetmeid.

Tegu on väga keerulise uurimisteemaga, kuna õpingute katkestamiseni viib sageli mitmete – isiklike, perekonnast ja koolist ning samuti üldisest sotsiaalmajanduslikust keskkonnast tulenevate – probleemide põimumiseni. Käesolev uuring tugineb süvaintervjuudel, mis viidi läbi kolme peamise siht-rühma seas:

- viimastel aastatel kutseõppes õpingud katkestanud;
- 2012. aasta sügise seisuga kutseõppe katkestamise ohus olijad;
- kutseõppeasutuste personal (koolijuhid, pedagoogid, tugitöötajad, uuringus kasutatakse kooli-personali koondnimetusena lühiduse huvides terminit „pedagoogid“, mõistes selle all kooliper-sonali laiemalt).

Erinevate osapoolte – nii õpilaste kui õpetajate, koolijuhtide, psühholoogide, sotsiaalpedagoogide jt koolitöötajate – kaasamine oli vajalik, et saada katkestamise põhjustest piisavalt üksikasjalik ülevaade, kuna erinevate sihtgruppide esindajate nägemus probleemist ja selle peamistest tekkepõhjustest võib olla mõnevõrra erinev. Uuringu käigus joonistusid selgelt välja tänase süsteemi kitsaskohad, millega tegelemine on vajalik kutseõppe katkestamise vähendamiseks.

Uuringu esimeses etapis koostati ülevaade varasematest Eestis läbi viidud kutseõppe katkestamise põhjuste ja sekkumismeetmeid käsitlevatest uuringutest. Samuti analüüsiti **Eesti Hariduse Infosüsteemi andmetele** tuginedes, millistes kutseõppeasutustes ja erialadel on katkestamine Eestis 2012. aasta seisuga probleemiks. Seda sisendit kasutati uuringusse kaasatavate kutseõppeasutuste ja erialade valikul ning intervjuude kavade väljatöötamisel. **Intervjuud kutseõppe katkestanute, katkestamisohus olijate ning koolipersonaliga** andsid infot, millised tegurid mõjutavad noori kutseõppes õpinguid pooleli jätma, milliseid toimetulekustrateegiaid kasutatakse ning millist tuge ja kellelt on pakutud/saadud positiivseks toimetulekuks. Varasemate uuringute ja intervjuude põhjal kaardistati sekkumismeetmed ning hinnati nende asjakohasust, tulemuslikkust, tõhusust ja mõjusust.

Uuringu teises etapis viidi kümnes kutseõppeasutuses läbi intervjuudel põhinev kvalitatiivuuring. Eesmärgiks oli luua läbilõige kogu Eesti kutsehariduse süsteemist, mistõttu kaasati erinevaid kutseõppeasutusi. Uuringusse olid haaratud peamiselt kutsekeskharidusõppes õppijaid. Intervjueriti 30 kutseõppes perioodil 2008-2010 õpingud katkestanud õppijat ja 32 uuringu läbiviimise hetkel (sügisel 2012) katkestamisohus olevat õpilast.

Katkestanute ja katkestamisohus olijatega läbiviidud intervjuudes käsitleti järgmiseid teemasid: õpingud, õppimisega kaasnenud probleemid, suhted koolis ja perekonnas, õpingute katkestamise põhjused, võimalikud tegevused katkestamise vältimiseks, praegused tegevused ja tulevikuplaanid ning eelised, mille kutsekooli lõpetamine ja hariduse omandamine üldisemalt tööturul annab.

Kutseõppe katkestamise põhjuste ja tagamaade ning kasutatavate sekkumismeetmete üldisema pildi väljaselgitamiseks viidi kutsekoolide personaliga läbi 30 süvaintervjuud kümnes kutseõppeasutuses,

igas kutseõppeasutuses 3 intervjuud. Intervjueeritavateks olid erinevatel ametikohtadel olevad inimesed: direktor, direktori asetäitja, osakonnajuhataja/valdkonnajuht, klassijuhataja/grupijuhendaja/rühmajuhendaja, õpetaja, tugivõrgustiku töötaja (psühholoog, sotsiaalpedagoog, õppenõustaja/karjäärinõustaja), õpilaskodu juhataja ja huvijuht. Kuna eesmärgiks oli saada võimalikult laiapõhjalist infot, siis intervjueeriti reeglina igas koolis kedagi juhtkonnast ja tugivõrgustikust ning vähemalt ühte klassijuhatajat või õpetajat.

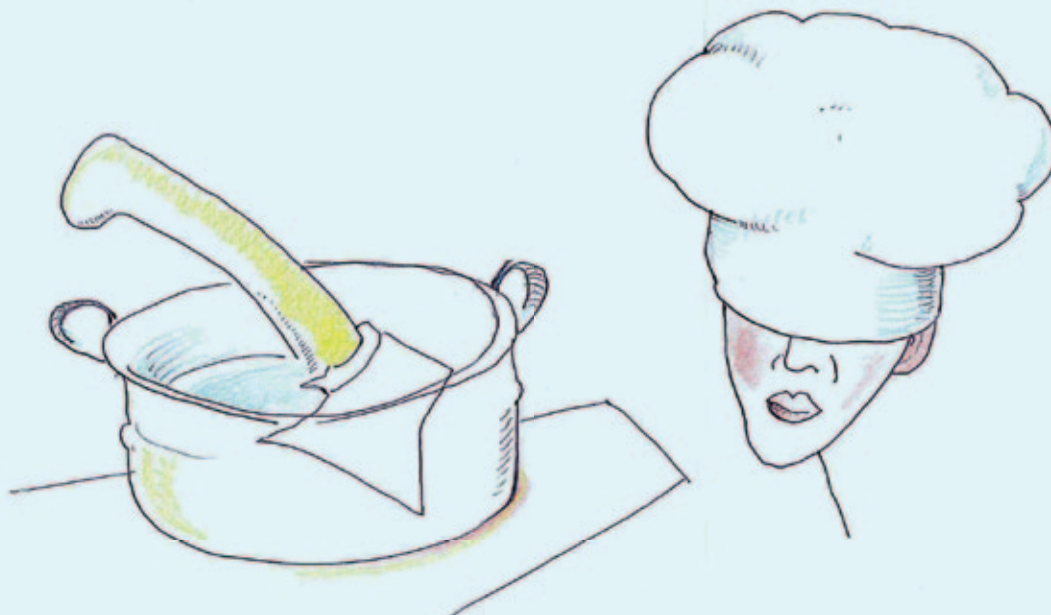
Koolipersonaliga läbiviidud intervjuudes käsitleti järgmisi teemasid: intervjueeritava enda roll koolis (sh suhted õpilaste ja koolipersonaliga, tööga rahulolu, motivatsioon ja arenguvõimalused koolis), katkestajad ja katkestamise põhjused (sh millised on peamised katkestamise põhjused, katkestajate õpiharjumused, koolist puudumise ja koolitõrke temaatika, katkestajate mõju kaasõpilastele) ning toimetulekustrateegiad, abiandmine ja sekkumismeetmed (sh milliseid toimetulekustrateegiaid katkestamisohus olivad peamiselt kasutavad, kuivõrd pöörduvad õpilased abi saamiseks kooli poole ja milline roll on koolil abiandmisel, kuivõrd tegeleb kool katkestajate resilentsuse toetamisega, karjääri-nõustamisega ning väärtuskasvatusega).

Kuigi kutseõppe katkestamise põhjused ja nende kombinatsioonid on iga juhtumi puhul unikaalsed, kordusid mõned mustrid intervjuust intervjuusse. Sellest võib järeldada, et teatud tegurid loovad pinnase selliste olukordade tekkeks, kus noore inimese ainsaks (või lihtsaimaks) väljapääsuks näib olevat õpingute katkestamine. Uuringutulemusi tutvustava teksti seast leiab n-õ tüüpjuhtumid, mis tõenäoliselt kutseõpingute katkestamiseni viivad.

Uuringumeeskond tänab kõiki, kes aitasid kaasa uuringu valmimisele, eeskätt neid, kes nõustusid meiega oma mõtteid ja kogemusi jagama. Töö käigus kuulsime ligikaudu sadat erinevat lugu, nii mõnigi neist oli kurb ja mõtlemapanev. Täname intervjueerituid nende avameelsuse ja meiega vestlemiseks aja leidmise eest, Hasso Kukemelki, Anita Kärnerit, Marge Täksi, Angela Jakobsoni ja Kenn Konstabelit väärtuslike kommentaaride eest, tellija esindajat Aivi Virmat uuringu ettevalmistamisel osutatud toe eest ja kõiki lugejaid tähelepanu eest. Loodame, et uuring aitab tõsta kutseõppesüsteemi kvaliteeti ning pöörata katkestamise kasvukõvera langussuunale.

Johanna ja Sven-Eerik¹: noored, kel pole aimugi, kelleks nad suurena saada tahavad

Johanna ja Sven-Eerik on tüüpilised noored, kes põhikooli lõpetades ei tea, mida nad edasi õppima või tegema peaks. Kutse- või karjäärinõustamisele nende koolis eriti tähelepanu ei pööratud: Johanna täitis kunagi koos klassikaaslastega klassijuhatajatunnis kutsesobivustesti, mille üle pikemalt ei arutletud. Sven-Eeriku koolis käidi ühel korral lähedalasuvat kutseõppeasutust ja sealseid erialasid tutvustamas. Nii ei olegi Johannal ja Sven-Eerikul põhikooli lõpetades ettekujutust sellest, milline eriala neile nende huve ja võimeid arvestades sobida võiks, millised kutsekoolid on Eestis olemas, milliseid erialasid on võimalik seal õppida ning mida erialade õppekavad sisaldavad.

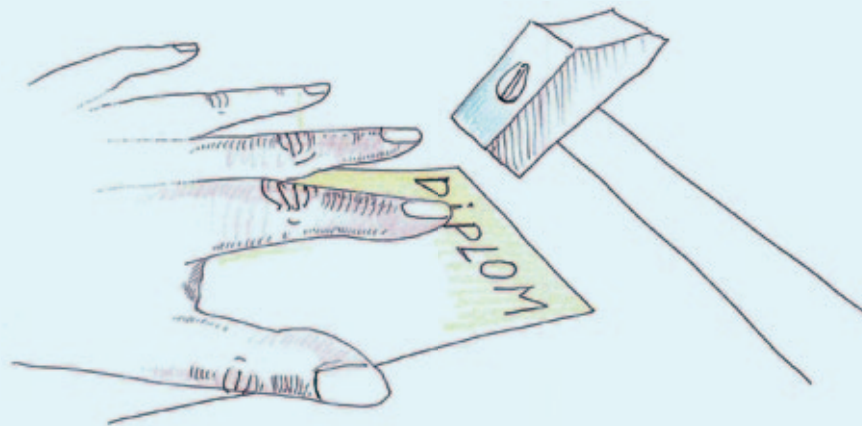
Pärast põhikooli lõppu on vaja otsustada, mida edasi teha, kuid hinded on gümnaasiumi astumiseks liiga viletsad ja tööd alaealisena raske leida. Nii mõtlebki Sven-Eerik, kes sai käsitöötunnis puutööga päris hästi hakkama, et õpib tisleriks. Lõppude lõpuks oli vanaisagi tal ju tisler. Kooli valida pole raske: Sven-Eerik läheb samasse kutsekooli, mille on valinud suurem osa tema sõpradest ja klassikaaslastest. Pealegi asub see kodule kõige lähemal. Teiste koolide kohta ei hakka ta informatsiooni otsimagi.

¹ Siin ja edaspidi pole kasutatud ühegi intervjuueeritava nime. Kõik nimed on võetud Toivo Tänavsuu artiklist „EDETABEL: Eesti 100 aasta popimad nimed“ (Eesti Päevaleht, 23. mai 2011); täpsemalt on tegemist nimedega, mis leidsid äramärkimist alates 1990. aastast sündinud lastele pandud tüüpilisemate nimede seas.

Johanna on samasuguse valiku ees ning otsustab viia paberid kodulähedasse kutseõppeasutusse koka erialale, sest talle meeldib süüa teha. Paraku jääb Johanna oma paberite esitamisega hilja peale ning sinna kooli ta enam dokumente anda ei saa. Sugulase soovitusel viib ta paberid teises maakonnas asuvasse kutsekooli, mille kasuks räägib väga viletsa keskmise hindega Johanna silmis ka see, et sinna võetakse vastu põhimõtteliselt kõik, kes sisseastumisdokumendid esitavad. Soovitud erialale küll pääseda ei õnnestu, kuid Johanna valib kooli poolt soovitatud väiksema konkursiga eriala, mõeldes, et küllap saab ka kodumajandust õppides süüa teha.

Johannale ja Sven-Eerikule ei meeldi eriti koolis käia. Johannat motiveerib veidi lootus, et ta saab võib-olla eriala vahetada. Esialgu käivad nad küll enam-vähem kohusetundlikult kohal, kuid nädalatega tuleb teadmine, et puudumistele vaadatakse kooli poolt läbi sõrmede. Kuidagimoodi õnnestub neil puudumise tulemusena tekkinud võlgnevused siiski õigeaks ajaks kõrvaldada ning nad pääsevad esimesele praktikale. Selle järel jõuavad mõlemad arusaamisele, et õpitaval erialal nad ennast tulevikus töötamas ette ei kujuta. Niisiis muutub suhtumine õpingutesse veelgi ükskõiksemaks, puudumiste arv kasvab, võlgnevused kogunevad ning paari kuuga on neid tekkinud nii palju, et ainus lahendus näib olevat kool pooleli jätta. Sven-Eerik võtab dokumendid lihtsalt välja, Johannat tahtakse aga „pearaha“ saamiseks kooli nimekirjas hoida, mistõttu saab ta oma paberid kätte alles siis, kui ema on kooli helistanud ning ähvardanud haridusministeeriumisse kaevata, kui tema tüdriku kooli nimekirjast välja ei arvata.

Pärast dokumentide väljavõtmist töötab Sven-Eerik koos isaga Soomes ehitajana. Johanna istub pool aastat niisama kodus. Sügisest lähevad mõlemad uuesti kooli – Sven-Eerik ehitust õppima, Johanna pääseb teisel katsel koka erialale. Sven-Eerikul on kindel plaan seekord kool ära lõpetada, sest ehitus hakkas talle tööd tehes meeldima ning ühtlasi sai selgeks, et diplomiga on lihtsam töökohta leida. Johanna püsib koolis kuni praktikani, kuid otsustab siis, et kokaamet talle ikkagi ei sobi.

ÕPINGUTE KATKESTAMISE PÕHJUSED KUTSEÕPPES

Kutseõppe katkestamise põhjuste ring on väga lai. Uuringus jaotati katkestamise põhjused nelja gruppi: inimesest endast, perekonnast, koolist ja majanduslikust olukorrast tulenevateks (Tabel 1). Õpingud katkestanute, katkestamisohus olijate ja koolide personaliga läbiviidud intervjuudest selgus, et enamasti viib katkestamiseni mitme erineva põhjuse kombinatsioon.

Tabel 1. Kutseõppe õpingute katkestamise põhjused

Kutseõppe katkestamise peamised põhjused	Näited
Inimesest endast tulenevad põhjused:	• eriala sobimatus • laiskus • terviseprobleemid • kohanemisraskused, sotsiaalne ebaküpsus
Perekonnast tulenevad põhjused:	• perekondlikud probleemid, konfliktid vanematega • lapsevanemaks saamine
Majanduslikud põhjused:	• tööle asumine ja sellest tingitud ajapuudus • rahapuudus
Koolist tulenevad põhjused:	• konfliktid suhted õpetajate või kaasõpilastega • koolipersonali (õpetaja/koolipsühholoog/direktor) ebakompetentne käitumine • rahulolematuse õppetööga (õppematerjalide, õpetamismeetoditega jms)
Muud põhjused:	• sõprade mõju • ebapiisav keeleoskus

Allikas: intervjuud õpingud katkestanute ja katkestamisohus olijatega

Alljärgnevalt antakse ülevaade peamistest kutseõppe katkestamise põhjustest. Tulenevalt vaatepunktide erinevustest on kutsekoolide õpilaste (katkestanute ja katkestamisohus olijate) ning koolipersonali kogemused ja arvamused kohati erinevad, kuid paljusi siiski kattuvad.

Inimesest endast tulenevad põhjused

Suur osa õpingute katkestamise põhjustest on seotud noore inimesega: tema füüsilise ja vaimse võimekuse, õpiharjumuste (pigem nende puudumisega), motivatsiooni ja huviga õpitava eriala suhtes. Läbiviidud intervjuudest selgus, et suurimad probleemid, mis viivad õpingute katkestamiseni ja tulenevad otseselt inimesest endast, on **vale erialavalik, laiskus ja õpiharjumuse puudumine**. Siia liigituvad ka terviseprobleemid.

Laiskus ja õpiharjumuse puudumine

Laiskust ja õpiharjumuse puudumist peavad oluliseks kutseõppe katkestamise põhjuseks nii intervjuueeritud õpilased ise kui ka koolipersonali esindajad. Pedagoogid peavad katkestajate distsipliini valdavalt kehvaks või isegi olematuks. Toodi välja, et katkestajad paistsid klassikollektiivis silma probleemsetena: segasid tundi, puudusid palju, suhtusid halvasti õppimisse, neil puudus vastutus ja kohusetunne. Mitmed intervjuueeritud katkestanud ja katkestamisohus olijad kinnitavad pedagoogide sõnu ning tunnistavad, et puudumiste ja võlgnevuste kogunemisel on olulist osa mänginud nende oma laiskus. Veelgi selgemalt kumab asjaolu, et laiskus ja õpiharjumuste puudumine on oluliseks kutseõppe katkestamise põhjuseks, läbi noorte jutust õpingud poolelijättnud kursuse- ja koolikaaslaste katkestamise põhjustele hinnangut andes.

Olukorrad, kus kutseõpingute katkestamiseni viib õppijapoolne laiskus ning õpimotivatsiooni ja enesedistsipliini puudumine, on seega kahetsusväärsed, kuid praktikas esinevad juhtumid. Niisugustel juhtudel on noor inimene asunud kutsekooli õppima peamiselt vanemate eestvedamisel või seepärast, et leiab peale põhikooli lõppu vajaliku olevat edasi õppida, samas ise õpingute vastu huvi tundmata. Sellistel noortel puudub õpimotivatsioon, nad pole harjunud ennast õppimiseks kokku võtma ning neil ei ole põhikoolis kujunenud õpiharjumust. Lisaks eelnevale ei tea nad, mida teha tahaksid, neil puuduvad karjäärialased eesmärgid ning nende peamiseks huvialaks on tihtipeale arvutimängud. See, et kutsekoolis tuleb õppida, tuleb neile noortele üllatusena.

Oluline erinevus valitseb katkestanute ja katkestamisohus olijate ning pedagoogide seisukohtades, millal kaob noorte inimeste motivatsioon ja oskus õppida. Kutsekoolide õpetajad on arvamusel, et

noored tulevad juba põhikoolist kehvade teadmiste, õpioskuste ja õpimotivatsiooniga. Katkestanute ja katkestamisohus olijate intervjuudest seevastu koorub välja, et põhikoolis nõuti neilt oluliselt rohkem õppimist kui kutsekoolis, mistõttu minetavad kutsekoolis oma õpimotivatsiooni ja -oskused ka õpilased, kellel need põhikooli lõpetades olemas olid.

Laiskuse ja huvipuuduse kombinatsioon viib õppevõlgnevuste ja puudumiste tekkeni, mis omakorda toob kaasa konfliktid suhetes õpetajatega. Kuivõrd õpimotivatsioon on algusest peale olnud suhteliselt nõrk või pigem olematu, kujuneb võlgnevuste kõrvaldamine õpilase jaoks vaevaliseks ning talle näib lihtsam õpingud pooleli jätta. Eriti markantsete juhtumite puhul süüdistab laiskuse tõttu õpingud katkestanud inimene oma ebaõnnestumises teisi, eeskätt vanemaid, kes polnud küllalt toetavad, ja õpetajaid, kes ei osanud õpetada ning olid oma töö jaoks liiga vanad ja närvilised; isegi õpikuid, mis polnud piisavalt kaasaegsed ja päevakajalised. Kahtluse alla seatakse ka kutsehariduse mõttekus üldse, sest õpetatavad erialad ei vastavat absoluutselt tööturu nõudmistele ning Eestis saadav palk polevat nagunii kvalifikatsiooniga kooskõlas.

Seejuures on huvipuudusest ja laiskusest tingitud võlgnevuste kuhjuda laskmine katkestamisohus olijatele isegi tüüpilisem kui õpingud katkestanutele. Põhjuseks võib olla see, et laisad katkestamisohus olijad õnnestus kooli kaudu intervjuueeritavatena uuringusse kaasata, kuid laiskuse tõttu õpingud katkestanud ei nõustunud uuringus osalema.

Eriala sobimatus

Alati ei tähenda katkestamine seda, et noor inimene loobub õpingutest täielikult, vaid pigem seda, et ta on katkestanud õpingud konkreetsetel erialal, kuna on õpingute käigus aru saanud, et valik pole olnud õige ning ta ei soovi valitud erialal tulevikus tööle asuda. Sellisel juhtudel võib õpingute katkestamine olla mõistlik, kaalutletud ja lõppkokkuvõttes parim otsus ning sobival erialal õppima asumine parim lahendus. Heal juhul on noor inimene vahepeal omandanud piisavalt elukogemust, et uut erialavalikut tehes olla teadlikum, milline eriala ja õppeasutus sobivad talle paremini. Sellises olukorras on nii õppurile endale, koolile kui ühiskonnale kasulikum, mida varem noor inimene asub õppima erialal, mis pakub talle sügavamalt huvi ning millega ta ka oma tulevikku ja karjääri siduda soovib.

Esines mitmeid juhtumeid, mil õpitava eriala sobimatus sai õppurile selgeks esimesel praktilisel kokkupuutel erialaga. Äratundmisele, et õpitav eriala pole siiski selline, millega soovitaks oma karjääri pikemalt siduda, on kutseõppe katkestanud jõudnud ka õpingute kõrval teisel erialal töötamise kaudu. Halvim on olukord, kus noorele inimesele saab eriala omandamise käigus selgeks, et tal puudub õpitava suhtes sügavam huvi ning tema karjääriväljavaated antud valdkonnas on huvipuud

duse ja sellest tuleneva madala pühendumuse tõttu kesised, kuid ta ei tea, mida pärast õpingute katkestamist ette võtta või puudub võimalus soovitud eriala koheselt omandama asuda (nt rahaliste piirangute tõttu). Esineb ka olukordi, kus noor inimene teab juba õpinguid alustades, et tahaks tegelikult õppida midagi muud, kuid annab järele vanemate või õpetajate survele omandada eriala, mida nemad näevad perspektiivikana või noorele sobivana.

Eriala sobimatust konkreetsele õpilasele toovad olulise katkestamise põhjusena välja nii katkestanud ja katkestamisohus olijad kui ka pedagoogid, kuid katkestanud ja katkestamisohus olevad õppijad näevad seda suurema probleemina kui pedagoogid. Õpetajad seostavad valesid valikuid seejuures eelkõige õppima asujate sotsiaalse ebaküpsusega. Õpilased sellist väljendit ei kasuta, kuid kinnitavad sama tõdemust veidi teises sõnastuses, nentides, et põhikooli lõpetanud noor on liiga kogenematu ja segaduses, et oma tuleviku seisukohast määrava tähtsusega otsuseid (nagu seda on erialavalik) vastu võtta.

Intervjuudest kutseõppe katkestanutega selgub, et eriala ja kooli valik oli mitmetel juhtudel kaalutlemata ja viimasel minutil tehtud otsus. Intervjueeritavad ei ole eriala valinud tihtipeale mitte seetõttu, et tunnevad antud valdkonna vastu sügavat huvi, vaid umbropsu hea õnne peale, lähtudes lähima kooli erialade pakkumisest, perekonnaliikmete eeskujust ja/või soovitustest või sellest, millisele erialale õppima pääsetakse (madalama konkursi tõttu). Esines ka näiteid, kus noor tegi valiku lähtuvalt sellest, et soovitud erialal ei õnnestunud õpitulemuste tõttu õppima asuda ning valiti järgmine (teatud juhtudel ka suvaline) kooli poolt pakutud eriala (kuhu näiteks ei olnud konkursi). Leidub ka selliseid noori, kes asuvad kutseõppeasutusse õppima üksnes keskhariduse omandamise eesmärgil, mistõttu on nende erialavalik suuresti läbi mõtlemata.

Vale erialavaliku probleemid algavad sellest, et **karjäärinõustamine on põhikoolis olnud puudulik**, noor ei tunne oma võimeid ja andeid ega tea, milline on kutsekoolide pakutavate erialade õppekavade sisu. Intervjueeritud noored ei olnud karjäärinõustamisega palju kokku puutunud. Üksikud neist väitsid, et nende põhikoolis ei olnud üldse karjäärinõustamist. Mõned intervjueeritavad nentisid, et põhikoolis üht-teist kutsevaliku kohta küll räägiti, kuid nad ei mäleta sellest midagi või jätsid kuuldu lihtsalt tähelepanuta. Leidus noori, kes kinnitasid, et nende koolis tegeleti karjäärinõustamisega. Paraku selgus edasisest jutust, et karjäärinõustamine oli olnud pinnapealne: läbi viidi standardiseeritud kutsesobivustest või käis lähedalasuv kutsekool ennast nende põhikoolis tutvustamas. Kutsesobivustestid ning erinevate kutseõppeasutuste tutvustamine põhikooliõpilaste seas on kindlasti oluline osa karjäärinõustamisest, kuid kui kutsesobivustestile ei järgne individuaalset vestlust nõustaja või õpetajaga, kes suunab noort võimalike karjäärivalikute üle arutlema, ning kutseõppeasutuste tutvustamine piirdub ühe kooliga, siis pole tegelikult piisaval määral tagatud ei karjäärinõustamise ega karjääriinfo kättesaadavus noorte seas. Sellist kar-

jäärinõustamist, kus nõustaja pärast testi läbiviimist noortega nende kutsevalikutest vestles, oli saanud vaid üks intervjuueritu.

Intervjuueritud katkestanute seas leidis noori, kelle jaoks vale erialavalik oli ainus õpingute katkestamise põhjus ning nad jätkavad õpinguid sobivamal erialal. Vaatamata sellele, et taolisi positiivseid näiteid leidub, selgus intervjuudest, et üldjuhul viib õpingute katkestamiseni vale erialavaliku kombinatsioon teiste põhjustega ning ilma nende põhjusteta oleks õpingud võib-olla lõpetatud. Mõningatel juhtudel olid teised tegurid ka ebasobiva erialavaliku põhjuseks (sassis peresuhted ja vanemate surve õppida mingit kindlat eriala või mingis kindlas koolis, majanduslikel põhjustel lähima kooli valik), teistel juhtudel soodustas vale erialavalik aga edasiste probleemide teket ja kuhjumist (konfliktid suhted õpetajate ja kaasõpilastega, rahulolematust õpetatava sisuga), mis võimendasid rahulolematust erialavalikuga.

Positiivne on see, et vale erialavaliku pärast kutseõppe katkestanud jõuavad koolipinki tagasi. Kuna neil on oma ebaõnnestunud õpingute kestel olnud aega pikemalt järele mõelda, mis neile huvi pakub, milline eriala sobida võiks ning miks üldse tuleks koolis käia, on teine edasiõppimise otsus enamasti oluliselt kaalutletum, inimesed oma uue erialavalikuga rahul ning motiveeritud õpingud lõpetama. Vale erialavaliku tõttu õpingud katkestanud kinnitavad eranditult, et esimesena valitud erialal õpingute katkestamine oli nende edasisi eluplaane arvestades ainuõige otsus, sest oma tööalast tulevikku seostavad nad töötamisega just sellel erialal, mida asusid õppima pärast esialgsete õpingute katkestamist.

Terviseprobleemid

Õpetajad toovad õpilastest sagedamini katkestamise põhjusena välja erinevaid terviseprobleeme. See võib tuleneda asjaolust, et katkestanute ja katkestamisohus olijate valimisse ei sattunud neid, kelle kooliteele oleks saatuslikuks saanud tõsised terviseprobleemid või kelle kursusekaaslaste seas oleks olnud väga palju tervislikel põhjustel katkestajaid. Õpetajad aga on aastate jooksul kokku puutunud paljude erinevate katkestajatega, mistõttu neil on laiem pilt, kui palju tervislikel põhjustel katkestamisi ette tuleb. Võrreldes õpilastega märgivad pedagoogid katkestamise põhjuseks olevate haigustena ära ka tunduvalt tõsisemaid terviseprobleeme ning nende sõnul on tervisehäired (eeskätt depressioon ning toitumishäired) iseloomulikum katkestamise põhjus tütarlastel.

Pedagoogidele valmistab suurt muret õpilaste vaimne tervis, sest paljude õpilaste psühholoogiline seisund ei soodusta koolitööle keskendumist ja edukat lõpetamist. Koolide personal töötab välja ekstreemseid juhtumeid õpilastega, mida kutsekoolides esineb ja mille lahendamiseks tuleb ikka ja jälle tegeleda. Näiteks esineb aegajalt enesetapukatseid ja enesetappe, surmaga lõppevaid mõnuainete üledoose jms.

Perekondlikest teguritest tulenevad põhjused

Enamik kutsekoolis põhihariduse baasil õppijatest on nii noored, et kuuluvad veel oma vanemate leibkonda ning on neist majanduslikult sõltuvad. Seega mõjutab kodus toimuv tugevalt nende elu ning kodused probleemid mõjutavad ka koolis hakkamasaamist. Teiselt poolt on kutsekooli õpilased vanuses, kus saadakse ise lapsevanemateks, mis samuti ei soodusta koolile keskendumist.

Probleemsed suhted vanematega

Koduse olukorra olulist mõju edasijõudmisele kutsekoolis toonitasid intervjuudes nii katkestanud ja katkestamisohus olijad kui pedagoogid. Pedagoogid tõid probleemina välja, et paljud õpilased on pärit peredest, kus vanemad ei tegele lastega piisavalt või ei oska probleemide tekkides midagi ette võtta ning professionaalidelt abi otsida. Seda kinnitab tõik, et mitmed intervjuueeritud katkestanud ja katkestamisohus olevad õppijad tunnistavad, et nende suhted vanematega pole head ja õpingute seisukohast keerulisel perioodil puudus vanemate toetus. Mitmed intervjuueeritud noored on pärit purunenud perekondadest ning intervjuudest tulid välja murettekitavad konfliktid vanematega (või kasuvanematega), mis takistasid ka õpinguid.

Kodused probleemid viivad enamasti täiendavate probleemide tekkeni (madal enesehinnang, enast kahjustav käitumine, tervise- ja psühholoogilised probleemid, planeerimatu rasedus, keerulised suhted klassikaaslaste ja õpetajatega, majanduslikud raskused jms), mistõttu koguneb erinevaid eluraskusi lõpuks nii palju, et noor ei ole oma vähese elukogemuse tõttu võimeline nendega üksi toime tulema, kui teda selles ei toetata. Samas leidis intervjuueeritute seas katkestanuid, kes on suutnud probleemide puntrast välja rabeleda ja seetõttu eriti motiveeritud korralikku haridust omandama ning elus iseseisvalt hakkama saama.

Siinkohal on oluline rõhutada, et kuigi pedagoogid on teadlikud, et paljudel õpilastel on kodus probleeme ning nad peavad seda tõsiseks murekohaks, võetakse õpilaste sõnul vähe ette, selgitamaks välja, mida saaks kool teha probleemides noore aitamiseks, et ta ei katkestaks õpinguid. Kui õpetajad väidavad oma intervjuudes, et õpilaste probleemidega on oluline tegeleda, siis õpilased tundsid, et tegelikult ei süvene keegi nende probleemidesse ning neid süüdistatakse tihtipeale asjatult (nt laiskuses, soovimatuses õppida jne), kuigi tegelikult on puudumiste taga hoopis tõsisemad põhjused. Katkestanute ja katkestamisohus olijate intervjuudest tuleb välja, et puudumiste vastu hakatakse kooli poolt huvi tundma tihtipeale alles sel ajal, kui õpilane on väljaviskamise äärel ning isegi siis ei vestelda üldjuhul tõsiselt puudumiste tagamaadest ja võimalikest lahendustest probleemidele, vaid üritatakse kursusejuhataja ja kooli tugipersonaliga paika panna järelevastamiste graafik. Sama tähe-

lepanek kehtib mitmete erinevate probleemide puhul, mis võivad noore inimese tasakaalust välja lüüa (lisaks perekondlikele probleemidele ka näiteks terviseprobleemid, majanduslikud raskused, lähedase surmaga toimetulek, koolivägivald jms).

Lapsevanemaks saamine

Probleemne suhe vanemate või kasuvanematega ei ole ainus perekondlik põhjus, mis võib viia õpingute katkestamiseni. Katkestamise põhjuseks on olnud ka lapsevanemaks saamine. Kui teised stsenaariumid on sooneutraalsed, siis lapse saamine ning tema eest hoolitsemine viib õpingute katkestamiseni eeskätt neidude puhul. Kuigi iga lugu on erinev ning lapse saamisele võivad eelneeda muud õpinguid segavad tegurid (nt probleemsed suhted vanematega, mis sunnivad mujalt emotsionaalset ja füüsilist lähedust otsima), ühendab kõiki lugusid asjaolu, et uue ilmakodaniku saabudes on noore naise elu kardinaalselt muutunud. Väikelapse eest hoolitsemise kõrval õpingute edukas lõpetamine on ilma lähedaste toeta keeruline. Intervjueeritud neid, kes on seda püüdnud teha, ei saanud erinevatel põhjustel hakkama, tuues peamise probleemina välja, et last ei olnud kellegi hooleks jätta.

Noore ema koolis püsimine sõltub suuresti suhetest õpetajatega. On pedagooge, kes toetavad noort lapsevanemat õpingute jätkamisel, saates talle näiteks õppematerjalid ja -ülesanded koju, et õpilane saaks paindlikult emakohustusi ja õppetööd ühendada, kuid on ka neid, kes sellest keelduvad ning leiavad, et õppeaine läbimiseks tuleb tundides käia. Siinkohal oleks aga ülekohtune õpetajaid noorte lapsevanemate ebavõrdses kohtlemises süüdistada, sest esiteks on kohalkäimise nõue ainepõhine (teatud praktilisi oskusi ei saa kaugõppe teel ja interneti vahendusel omandada), teiseks poleks lihtsustatud nõuetega ainete läbimine õiglane teiste õpilaste suhtes ning kolmandaks sõltub õpetajate valmisolek õpilasele vastu tulla palju ka õppija varasemast käitumisest. Kui noor ema ei ole enne lapse saamist õpimotivatsiooni üles näidanud ning tal on olnud õpetajatega konflikte, siis ei pruugi ka õpetajad talle väikelapse kõrvalt õpingute jätkamiseks piisavalt vastu tulla.

Lapsevanemaks saamise tõttu koolist välja langenud neidude puhul on tõenäosus, et nad lähiajal tagasi koolipinki jõuavad, suhteliselt madal, sest väikelapse eest hoolitsemine võtab oma aja. Samas olid intervjueeritud noored emad motiveeritud edaspidi haridussüsteemi naasma, muuhulgas ka selleks, et olla lapsele heaks eeskujuks. Oma lastele soovivad nad eranditult anda head haridust ning ilma ise vähemalt keskharidust omamata oleks neil tulevikus raske lastele hariduse väärtust selgeks teha.

Kristjan: olude sunnil valel erialal

Sven-Eeriku kursusekaaslane Kristjan polnud tegelikult kunagi plaaninud tisleriks õppida. Ta oli juba mitu aastat teadnud, et tahab saada automehaanikuks. Paraku oli tema kodulähedases kutsekoolis automehaaniku erialale suur konkurss. Seal öeldi nigela keskmise hindega Kristjanile, et soovitud erialale ta kindlasti sisse ei saa ning anti nõu esitada avaldus tisleri erialale. Kristjan ei tahtnud kodus kaugel õppida, mistõttu ta leppis kooli otsusega ja jäi lootma, et ehk õnnestub poole õppeaasta pealt meelepärasemale erialale üle minna.

Kuivõrd Kristjanil pole puutöö vastu huvi, on tal raske ennast õppima motiveerida. Üldainetega saab ta hakkama, aga erialaainetes on õpitulemused kehvad, mistõttu lööb Kristjan õppeaasta keskel ka üldainetele käega ning kiiresti hakkavad kogunema puudumised ja õppevõlgnevused. Võlgnevuste likvideerimisega ei viitsi Kristjan vaeva näha ja võtab selle asemel hoopis dokumendid välja, kuna tunneb, et ei taha lihtsalt n-ö paberi pärast vastumeelselt kutsekoolis õppida.

Järgmisel õppeaastal alustab Kristjan õpinguid uues koolis, mis asub küll kodukohast kaugemal, kuid see-eest võimaldab õppida soovitud erialal. Paar aastat hiljem on ta jõudnud automehaaniku erialal kolmandale kursusele ning plaanib kooli kindlasti lõpetada, et asuda tööle ettevõttes, kus praktikal käis. Tisleri erialal alustatud õpingute katkestamist peab Kristjan ainuõigeks otsuseks, sest tislerina poleks ta kindlasti tööle asunud.

Annabel: pereprobleemide ohver

Annabeli ema ja isa lahutasid, kui ta oli väike. Mõne aja pärast leidis ema uue kaaslase. Paraku on Annabeli kasuisal probleeme alkoholi liigtarvitamisega ning ta muutub siis kasutütre suhtes vägivaldseks. Annabeli ema keeldub probleemi tunnistamast, sest usaldab meest rohkem kui tütart. Niisiis oli Annabel päris rõõmus, kui põhikool lõppes ning avanes võimalus õpingute jätkamise ette­käändel kodust lahkuda.

Annabel on kodus harjunud elama pideva kriitika all, mistõttu talle meeldib käia koolis, kus keegi ta perekondlikku tausta ei tea ning temasse suhtutakse neutraalselt või pigem heatahtlikult. Õppimine sujub hästi ning suhted õpetajatega on head, sest nood näevad Annabeli huvi õpitava eriala vastu. Paraku väljub olukord kodus kontrolli alt ning ema ja kasuisa otsustavad Annabeli igasugusest majanduslikust toetusest ilma jätta. Tüdruk peab minema tööle, kuid töö kõrvalt jõuab ta kooli aina harvemini, kuni on puudumiste tõttu väljaviskamise äärel. Nähes, et õpinguid ja tööd pole võimalik ühildada, võtab Annabel lõpuks ise dokumendid välja mõttega, et elulukku ei jääks märget koolist väljaviskamise kohta ning ta saaks majandusliku olukorra paranedes kindlasti edasi õppida. Mõned aastad hiljem töötab Annabel endiselt madalapalgalisel ametikohal, mille töögraafik ei võimalda tal õpinguid jätkata. Niisiis on edasiõppimine lükkunud määramatusse tulevikku.

Majanduslikust olukorrast tulenevad põhjused

Kehva majanduslikku olukorda kooli poolelijätmise põhjusena tõid välja nii koolide personal kui katkestanud ja katkestamisohus olijad. Läbiviidud intervjuudest selgus, et perekonna majanduslik kitsikus võib oluliselt kaasa aidata olukorra kujunemisele, kus õpilane koolist välja langeb (pole raha koolis käia, õppevahendeid osta jne). Samas rõhutavad pedagoogid rasket majanduslikku olukorda ning iseäranis majandussurutise mõju noortele ja nende peredele tunduvalt olulisema katkestamise põhjusena, kui see noortega tehtud intervjuudest välja tuli. Noorte seas prevaleeris pigem seisukoht, et rahapuudus ei saa olla õppimisele takistuseks ja õpingute katkestamise põhjuseks. Samas tuli mitmetest intervjuudest välja, et isegi juhul, kui majanduslikud põhjused pole olnud peamiseks teguriks, mis koolist välja langemiseni viis, on rahalised raskused mitmel juhul kallutanud inimesi pigem loobumise kasuks otsustama.

Majandusliku kitsikuse puhul on probleemiks see, et abi hakatakse otsima liiga hilja. Hetkeks, kui õpilane lõpuks kursusejuhendajale räägib, et tal pole raha koolis käimiseks, võivad probleemid (võlgnevuste ja põhjusega puudumiste hulk) olla juba liiga kaugemale arenenud. Majanduslikult vähekindlustatud peredest pärit kutseõppes õppivad noored pole alati teadlikud toetuste saamise võimalustest või siis tunnevad liiga suurt piinlikkust nende taotlemiseks.

Üks võimalus majanduslikku kitsikust leevendada on tööle minna ning mitmed intervjuueeritud noored ongi seda teinud. Paraku tähendab kooli kõrvalt tööl käimine enamasti seda, et õppimiseks jääb aega oluliselt vähem ning elukorraldus kujuneb pigem selliseks, et töö kõrvalt käiakse natuke ka koolis. Kui töökoht õnnestus leida ilma erialase hariduseta, siis halvemal juhul tehakse sellest järeldus, et ameti omandamine on mõttetu ajaraiskamine. Pedagoogidele valmistab tõsist muret, et tööturul ei väärtustata kutseharidust ega diplomit. Sama tendents ilmneb ka õpilaste intervjuudest, kes täiendava nüansina tõid välja, et ühelt poolt ei soosi tööandjad koolis käimist ning teiselt poolt ei soosi ka koolid seda, et õpingute kõrvalt tööl käiakse, kuigi mõningail juhtudel võib paralleelselt töötamine ja õppimine olla vältimatu (st alternatiiv oleks ainult töötamine ja üldse mitte õppimine).

Pedagoogid rääkisid palju sellest, et majandusbuumi aegu suundusid paljud noored kooli lõpetamata tööturule, samas kui majandussurutise olukorras on noorte töötamise võimalused kokku kiu vanud. Õpilaste intervjuudest majanduslükate niisugune mõju ning asjaolu, et tööturu võimalused olulisel määral tööturule siirdumist oleksid mõjutanud, välja ei tulnud, pigem räägiti tutvuste tähtsusest töökoha leidmisel.

Koolist tulenevad põhjused

Koolist tulenevad põhjused kutseõpingute katkestamiseks on põhjuste grupp, kus katkestanute ja katkestamisohus olijate ning pedagoogide arvamuste vahel ilmnevad kõige suuremad erimeelsused. Koolipersonali arvates teeb kool palju, et õpilast toetada, tema probleemidega tegeleda, talle vastu tulla ning vältida koolist väljalangemist. Katkestanute ja katkestamisohus olijate intervjuudest kumab aga läbi, et kooli poolt eeldatakse, et puudujad ja mahajääjad on lihtsalt laisad, mistõttu ei süüvita nende probleemide tagamaadesse. Noorte intervjuudest ilmneb, et paljud väga tõsised probleemid, mis on viinud koolist väljalangemiseni, jäid õpetajatele ja kooli tugipersonalile teadmata.

Koolipersonali soovimatus või suutmatus noorte probleemide tagamaadesse süveneda tuleb kõige värvikamalt ilmsiks sellest, et koolivägivald (peamiselt kaasõpilaste, vähemal määral õpetajate poolt), mis tõstatus terava valupunktina mitmetes katkestanutega tehtud intervjuudes, ei ole koolitöötajate hinnangul tõsine probleem. Koolivägivalda esinemist ei näe probleemina ka õpilased, kes ei ole ise otseselt kiusamise ohvriks langenud, kuid mitmed selle pärast kooli pooleli jättnud noored tõid koolikiusamist ja koolipersonali poolset probleemi mittetunnistamist katkestamiseni viinud olulise gurina esile.

Eelnevast ei tule siiski järeldada, et koolipersonal oleks õpilaste suhtes pahatahtlikult või hoolimatult meelestatud: nii õpilaste kui ka õpetajate intervjuudest tuleb välja, et nende omavahelisi suhteid peetakse valdavalt headeks. Kohati tunnistavad kutsekooli katkestanud ka ise, et kui õpetajatega probleeme esineski, siis oli selles ka õpilase enda süüd, mis seisnes näiteks põhjuseta puudumistes, kodutööde tegemata jätmises või õpetajatele vasturääkimises. Mitme intervjuueeritava jutust kumas läbi ootus, et neil oleks võimalik oma tegemata ja mitterahuldavale hindele sooritatud töid järele vastata siis, kui neile sobib, ning vähene arusaamine, et õpetajal on ka muud töökohustused ning tal pole võimalik igal ajal järelevastajatega tegeleda.

Mitmed intervjuueeritud noored rääkisid, et kutsekooli õpetajad eeldavad üldiselt õpilastelt täiskasvanulikkude käitumist ning kuni õpilane kohtleb õpetajaid lugupidavalt, püsib ka õpetaja käitumine õpilase suhtes viisakas. Samas selgus intervjuudest seegi, et halvasti käituvad õpilased võivad rikku- da kogu klassi ja õpetaja vahelised suhted. Kahjuks aitab asjaolu, et kutseõppeasutuse pedagoogidel tuleb vaeva näha korda rikkuvate ja allumatute õpilastega, muuhulgas kaasa olukorra tekkimisele, kus vajaliku tähelepanuta jäävad noored, kelle probleemidega tuleks tõsiselt tegeleda.

Õpilased pole siiski ainsad, kellel esineb tõsisid käitumisprobleeme. Mitmes intervjuus toodi näi- teid kutsekooli õpetajate ebaprofessionaalsest ja ebaväärikast käitumisest, sh näiteks õpilaste mõni- tamisest ja pedagoogile sobimatust ebatsensuursest kõnepruugist, mida ei saa pidada vastuvõeta-

vaks. Kui õpetajad eeldavad õpilastelt täiskasvanulikkku ja lugupidavat käitumist, siis on ka õpilastel õigus neilt samasugust käitumist oodata. Mõne õpetaja ebaprofessionaalne ja pahatahtlik käitumine võib hävitada viimasegi õpimotivatsiooni ning aidata kaasa puudumiste ja võlgnevuste kuhjumisele, mis viib lõpuks õpingute katkestamiseni.

Õpetajate professionaalne käitumine ning heatahtlik ja toetav suhtumine on eriti oluline olukordades, kus õpilasel on muudel põhjustel tekkinud oht õppetööst kõrvalejäämiseks ja koolist väljalangemiseks (nt haigus, rasedus, väikelapse eest hoolitsemine, pereprobleemid jms). Seejuures on oluline, et mitte vaid üksikud õpetajad, vaid kogu õpetajate kollektiiv oleks raskustes õpilase suhtes vastutulelik, sest ühe pedagoogi tegevus/tegevusetus võib muuta kasutuks kõigi teiste pingutused õpilast õpinguid katkestamast hoida.

Üks võimalik põhjus õpetajate soovimatuse taga õpilasele teatud olukordades vastu tulla võib olla mõnede pedagoogide veendumus, et puudujad ja mahajääjad on lihtsalt laisad ega viitsi koolis käia. Puudumistel lastakse kontrollimatult koguneda ning õpilaselt isegi ei küsita, miks ta nii palju puudub, rääkimata tema suunamisest näiteks nõustaja juurde, kes vestleks puudumise põhjustest ja võimalikest probleemidest koolis või väljaspool seda. Mõningail juhtudel tähendab koolipoolne huvipuudus seda, et noorele, kes on juba niigi meeleheitel pereprobleemide või koolikiusamise tõttu, saab pedagoogide negatiivne tähelepanu viimaseks piisaks karikas ning ta otsustab õpingud katkestada.

Suhted kaasõpilastega

Teine oluline grupp koolis on kaasõpilased, kellega läbisaamisest sõltub paljuski tahtmine koolis käia. Üldjuhul pidasid intervjuueritid suhteid kursuse- ja koolikaaslastega headeks ja sõbralikeks ning nentisid, et suuremaid probleeme ei esinenud. Huvitav on see, et intervjuueritid katkestanud ja katkestamisohus olijad väitsid intervjuudes esimese reaktsioonina, et suhted kursusel olid head, ka sellisel juhul, kui hiljem selgus intervjuu käigus, et kiusamist ikkagi esines. Kiusamise esinemist koolis peavad mõned intervjuueritid normaalseks nähtuseks või ealiseks iseärasuseks ja niikaua, kuni see ei puudutanud otseselt intervjueeritavat ennast, lasid end koolis esinevatest kiusamisjuhtumitest häirida üksikud õpilased. Mõnest intervjuust selgus, et kutseõppest väljalangenu oli olnud kiusaja või kiusule kaasaaitaja rollis, kuigi nad oma käitumist kiusamise ega vägivallana ei tõlgendanud. Ühel juhul oli kiusaja seisukohast tegemist kõigest nalja ja „musta huumoriga“, kuigi mitu tema kursusekaaslast selle tulemusena oma õpingud katkestasid.

Mitmed intervjuueritid tunnistasid enda vastu suunatud koolivägivalla või -kiusamise esinemist ning nendel juhtudel oli tegemist äärmiselt tõsiste ja kauakestvate kiusamisjuhtumitega, mille pu-

hul kõige hirmutavam oli asjaolu, et kool ei võtnud vägivalda ennetamiseks või peatamiseks midagi ette. Koolivägivalda kogenud intervjueeritavatel oli ilmselgelt vajadus kellelegi endaga toiminust rääkida, mistõttu olid nad intervjuerija küsimustele vastamisel väga avameelsed. See tõstatab aga küsimuse, miks tulevad niivõrd tõsised probleemid välja alles kutseõppesest väljalangemise põhjuseid uurivale intervjuerijale südant puistates ning miks ei võetud õppeasutuses nende õpilaste aitamiseks midagi ette. Mitmest intervjuust selgus, et kiusamise ohvrid on üritanud oma probleemi koolipersonalile rääkida, kuid nende muret pole tõsiselt võetud.

Rahulolematus õppetööga

Üheks koolist tulenevaks õpimotivatsiooni languse põhjuseks on nii katkestanute ja katkestamisohus olijate kui ka pedagoogide sõnul tänapäevaste õppematerjalide ja -vahendite puudumine kutsekoolides. Seda probleemi toodi välja pedagoogide intervjuudes, kuid ka õpilaste intervjuudest selgus, et õppetöö käib kutseõppeasutuses suuresti õpetaja dikteerimise ja õpilaste usina ümberkirjutamise taktis, mis ei soodusta huvi ülevõtmist õpitava suhtes. Paar katkestanut olid väga nõrkinud, et kutsekoolis pakutavad oskused ei vasta tööturu nõudmistele, sest masinapark koolis on aegunud või ei oska õpetajad uuemaid töömeetodeid kasutada.

Omaette probleemiks on see, kui õpilased ei mõista, milleks nad midagi õpivad. Mõni katkestanu väitis, et ta lihtsalt ei saanud aru, miks on teatav aine tema õppekavas vajalik või miks tuleb osa asju pähe õppida. Siin võib probleem seisneda ühelt poolt jällegi nõrgas karjäärinõustamise tasemes, mistõttu inimene on valinud endale sobimatu õppekava, või teiselt poolt ka kutseõppeasutuse pedagoogides, kes ei suuda oma ainet seostada õpitava eriala praktiliste aspektidega.

Huvitav on see, et kui pedagoogide intervjuudest tuleb välja, et koolide poolt peetakse mõningaid kutsekoolide erialade ainekavasid liialt keerulisteks ning kardetakse, et olukorras, kus kutseõppeasutustesse tulevad enamasti nõrgemate teadmistega ja väiksema õpipotentsiaaliga õpilased, võib õppekavade liigne keerukus viia katkestamiseni, siis katkestanute ja katkestamisohus olijate intervjuudest selgub pigem, et õpilasele esitatavaid nõudmisi peetakse liiga madalaks. Intervjueritud katkestanute ja katkestamisohus olijate hulka sattus ka intervjueritavaid, kes tunnistasid, et neil lihtsalt pea ei võta, kuid vähemalt sama palju oli neid, kelle arvates said nad kutsekoolis isegi liiga lihtsalt ja ilma pingutamata läbi, mistõttu jõudsid kiiresti järeldusele, et kutsekool on pakutavate teadmiste madala taseme tõttu hariduslik tupiktee, ning otsustasid oma õpinguid jätkata mujal.

Vastutustundetu vastuvõtt

Üks oluline negatiivne areng kutsehariduses, millele pedagoogid tähelepanu juhtisid, on majandussurutise tingimustes tekkinud nn järelerialad, kuhu asuvad järelkonkursi korras õppima vähemvõimekad või kindlate tulevikuplaanideta noored. See, et kutseõppeasutustes on erialasid, kuhu õppima pääsemiseks praktiliselt puudub konkurss ning mis valitakse viimase variandina või kooli soovitusel ja pealekäimisel, kui mujale õppima pääseda ei õnnestu, tuli välja ka mitmetest katkestanute ja katkestamisohus olijatega läbi viidud intervjuudest.

Küsimuseks on, miks koolid, kus ollakse tegelikult teadlikud, et nn järelerialad tõmbavad ligi peamiselt neid noori, kel on väga vähe potentsiaali õpingute edukaks lõpetamiseks ning karjääriks õpitud erialal, olukorra muutmiseks midagi ette ei võta. Intervjuudest kumab läbi, et peamine põhjus lõpetamispotentsiaalita noorte vastuvõtmiseks sellistele erialadele on „pearaha“.

Muud põhjused

Sõprade mõju

Pedagoogid ning katkestanud ja katkestamisohus olijad on ühisel seisukohal, et sõpradel on oluline roll noore inimese hariduse omandamise väärtustamisel ja koolis käimisel. Pedagoogid toovad välja, et kutsehariduse madal maine sõpruskonnas võib pärssida noore õpimotivatsiooni. Õpilaste intervjuudest selgub, et kuigi kutsehariduse maine noorte seas pole sageli kõrge, seisneb sõpruskonna mõju pigem koolile alternatiivsete tegevuste pakkumises. Kutsekoolide õpilased on vanuses, kus suhted omaealistega, eakaaslaste heakskiit ning nn „kambavaim“ on äärmiselt olulised. Intervjuudest katkestanute ja katkestamisohus olijatega tuleb välja, et „halvale teeale“ ei minda üksi, vaid alati leidub neid, kes mõjutavad tundidest puuduma, alkoholi tarvitama või muud õpinguid segavat ette võtma. Osad intervjuueeritavad tunnistasid, et sõpruskond mõjutab oluliselt ka nende käitumist tunnis ja seda, kas nad võtavad õppetööst aktiivselt osa või leiavad endale mingeid kõrvaltegevusi ja segavad tundi.

Kutseõppeasutuste maine

Pedagoogid tunnevad väga tõsist muret kutseõppeasutuste maine pärast. Katkestanud ja katkestamisohus olijate intervjuud osutavad selgelt, et muretsemiseks on põhjust: noorte seas ei nähta kutsekooli õppeasutusena, mis eeldab tõsist õppimist, süvenemist ning pingutamist. Kui õpetajad leiavad, et kutsekoolis tuleb kogu materjal õpilastele tunnis selgeks teha ning koduste ülesannete mahtu miinimumini piirata, et nende huvi õppimise vastu päris ära ei kaoks, siis õpilaste seas esineb kahesugust suhtumist, millest kumbki ei meelita pedagooge: laisemad katkestanud ja katkestamisohus olijad on rahul, et kutsekoolis koduste tööde tegemist ei oodatudki, sest selleks poleks nagunii viitsimist, virgemad katkestanud ja katkestamisohus olijad avaldavad aga nõrdimust, et nõudmised kutseõppeasutuste õppuritele on demotiveerivalt madalad.

Põhjuseta puudumised: põhjus või tagajärg?

Väärib rõhutamist, et kui pedagoogid toovad olulise katkestamise põhjusena välja põhjuseta puudumisi, siis katkestanute ja katkestamisohus olijate intervjuudest tuleb selgelt välja, et põhjuseta puudumised ja õppevõlgnevused on vaid tagajärg. Nende taustaks on muud põhjused – pereprobleemid, koolikiusamise juhtumid, vajadus tööl käia ja raha teenida või laiskus ja oskamatus õppida. Mainitud probleemidele tuleks kooli poolt tähelepanu pöörata kohe, kui puudumised hakkavad kogunema, mitte alles siis, kui õpilane on jõudnud juba koolist väljaviskamise äärel. Pedagoogide intervjuudest tuli välja, et osa õpilasi lihtsalt „kaob“. See, et puudumiste tagamaade kohta õigeaegselt küsimusi ei esitata, võib olla üheks taolise „kadumise“ põhjuseks.

Sandra: kiusamise ohver

Sarnaselt Annabelile on Sandra pärit perekonnast, mis oleks pidanud pälvima lastekaitse või sotsiaaltöötajate tähelepanu. Lisaks sellele, et Sandra vanematel on alkoholiprobleem ning tüdruk ja ta õed-vennad kasvasid suuresti ilma vanemliku hoolitsuseta, on Sandra ema autoritaarse kasvatustiiliga ning teeb laste eest otsuseid vaatamata sellele, et vanemad muidu nende käekäigu ja heaolu suhtes erilist tähelepanu ei ilmuta. Muuhulgas on Sandra emal kindel ettekujutus, kuhu kooli ja mida tema tütar õppima peab asuma ning ähvardustega surub ta oma tahtmise ka läbi. Seda, et Sandra tahaks kolida vanaema juurde Tartusse ja seal edasi õppida, ei võeta tema edasise elukäigu üle otsustamisel arvesse. Niisiis alustab Sandra õpinguid koolis, mida ta ise pole valinud, ning erialal, mille vastu ta huvi ei tunne.

Kodus kogetud pideva negatiivse suhtumise tõttu on Sandral kujunenud madal enesehinnang ning ta pole harjunud enda eest seisma. Seetõttu ei oska ta midagi peale vaikse kannatamise ette võtta ka olukorras, kus kaaslased teda uues koolis ja ühiselamus kiusama hakkavad. Õpetajad ei pööra kiusamisele tähelepanu isegi siis, kui see toimub klassiruumis otse nende silme all, millest kiusajad saavad innustust aina agressiivsemaks tegutsemiseks. Vanemaid Sandra üleelamised ei huvita, nad süüdistavad tüdart, et too on lood koolivägivallast välja mõelnud, kuna on lihtsalt isepäine ja ei taha vanemate poolt valitud koolis õppida.

Et igapäevane kooliskäimine ja kaasõpilaste mõnituste talumine on Sandra jaoks väljakannatamatu, hakkab ta aina tihedamini puuduma ja tekivad õppevõlgnevused. Lõpuks on Sandra sassis peresuhete, pideva koolivägivalla ja kogunenud võlgnevuste tõttu omadega sedavõrd puntras, et surub alla alandustunde ning pöördub kooli psühholoogi poole. Õnnetuseks ei pea psühholoog kinni ametietikast ja vaikimiskohustusest ning avalikustab Sandra olukorra pedagoogidele, kelle kaudu see jõuab ka kaasõpilasteni ning võimendab veelgi kiusamist. Sandra kaebab koolipsühholoogi peale oma kursusejuhendajale, kes leiab tolle ebaprofessionaalsele käitumisele hulgaliselt vabandusi. Kooli direktori poole pöördumine on tulemuslikum, kuid selleks ajaks on pidev mõnitamine, tema asjade lõhkumine ühiselamus ning sotsiaalne isolatsioon muutunud Sandra jaoks sedavõrd väljakannatamatuks, et ta ei näe muud võimalust kui dokumendid koolist välja võtta.

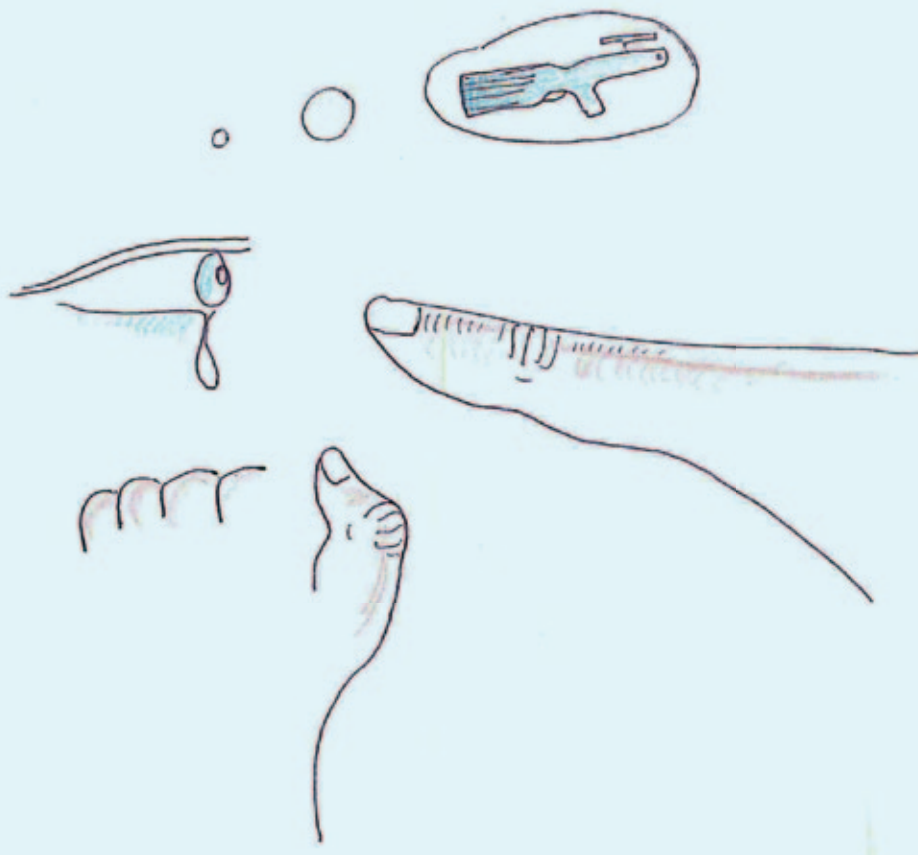
Et vanemad tema otsust ei toeta, põgeneb Sandra vanaema juurde Tartusse. Kolm aastat hiljem elab ta ikka vanaema juures, on lõpetanud kutseõppeasutuse soovitud erialal ning tahab õpinguid jätkata rakenduskõrgkoolis. Ta kasutab jätkuvalt antidepressante, sest kunagine stress on mõjunud halvasti tema vaimsele tervisele.

Karl: poiss, kes ei tahtnud vägivallale vägivallaga vastata

Erinevalt Annabelist ja Sandrast on Karli perekonnas kõik korras: vanemad on küll tööga hõivatud ega leia tema jaoks väga palju aega, kuid tunnevad huvi, kuidas teismelisel pojalt koolis läheb. Samuti on kõik korras Karli hinnetega, talle meeldib õppida ja süvenenult tunnis kaasa töötada. Seda, et kõik oleks korras, ei saa aga öelda Karli suhete kohta eakaaslastega. Kogu tema koolitee on olnud üksainus kannatuste rada: tema kallal noriti algkoolis, teda kiusati põhikoolis ja ka kutsekoolis on ta kaaslaste kiusamise objektiks. Selliste kogemuste baasil on Karl kujundanud oskuse end ümbritsevast välja lülitada ja mõnitamisest väliselt mitte häirida lasta. Karli ellujäämisstrateegia koolis on püüd teha ennast nii tähelepandamatuks kui vähegi võimalik, et kaaslased tema olemasolu lihtsalt ära unustaksid ja ta rahule jätaksid.

Olukorda ei muuda kergemaks mõned õpetajad, kes klassiruumis Karli tolle kühnus oleku pärast torgivad ning talle sellega klassikaaslaste tähelepanu tõmbavad. Karl ei looda, et õpetajad kiusajate ohjeldamiseks midagi ette võtaksid, sest sarnaselt tagakiusatud õpilastega kardavad enamik neist kiusajaid ning tunnevad kergendust, kui kooli suuremad huligaanid nende asemel mõne kaasõpilase kallal oma võimu näitavad. Õpetajate ja koolikaaslaste negatiivse tähelepanu vältimiseks eelistab Karl üha sagedamini tundides mitte käia.

Varem on Karlil olnud koolikaaslaste seas üksikuid sõpru, kes aitasid üldist negatiivsust välja kannata. Nood on aga erinevatel põhjustel koolist lahkunud, mistõttu Karl on jäänud üksinda kiusajate meelevalda ning jõuab kiusamise vältimiseks kooli aina harvemini. Vanematele tundub veidi veider, et poiss nii palju aega kodus veedab, kuid kuni hinnetega on kõik enam-vähem korras, ei näe nad erilist põhjust muretsemiseks. Karl pole neile koolis aset leidvast vägivallast sõnagi lausunud. Ta on üritanud sellest rääkida oma kursusejuhatajaga ja kooli psühholoogiga, kuid need keelduvad probleemi tunnistamast ning on tegelenud üksnes küsimusega, miks laseb Karl põhjuseta puudumistel kontrollimatult koguneda. Lõpuks loobub Karl tuuleveskitega võitlemast ning võtab paberid koolist välja, sest tema hinnangul on jäänud vaid kaks valikut: kas kiiremas korras lahkuda või saada Eesti esimeseks koolitulistajaks.

Pool aastat hiljem on Karli vaimne tervis endiselt kehv, kuid ta üritab end kokku võtta, et koolitee lõplikult pooleli ei jääks. Ta on viinud dokumendid õhtukooli, lootes, et sealsed õpilased on ehk täiskasvanulikumad kui kutsekooli omad.

SEKKUMISMEETMETE HINDAMINE

Katkestamise vähendamiseks kasutatakse kutseõppeasutustes erinevaid ennetavaid meetmeid, mida nimetatakse **sekkumismeetmeteks**. Uuringu käigus hinnati kokku 35 koolikorraldusliku ja pedagoogilis-psühholoogilise sekkumismeetme **asjakohasust, tulemuslikkust, tõhusust, mõju ja lisandväärtust**. Hinnatavad sekkumismeetmed olid järgmised (sellist sekkumismeetmete grupeerimist kasutatakse ainult käesolevas trükises teksti lugemise hõlbustamiseks):

Õpilaste toetamine

1. võimalused toetuste (nt koolilõuna) ja stipendiumide taotlemiseks ja saamiseks
2. tugisüsteem koolis (nii õpingutega toimetulekul kui ka üldisele arengule suunatud)
3. õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine
4. õpilaskodu
5. karjäärinõustamine (sh nt kutseõppeasutustega tutvumine)
6. süsteemne abi kohanemisel
7. õppetööalane nõustamine
8. tugisüsteem / kaasõpilasvalve
13. eelaasta juurutamine kutseõppeasutuses või õppekava ülesehitus: algul üldained, järgneval aastal erialapõhiselt
14. üleminek sama õppekavarühma põhiselt või siis võimalus alustada teises õppevaldkonnas
15. õppimisharjumuse tekitamine: õppima õpetamine
16. väiksemad õpperühmad
17. õppekavaarendus (riigi poolt)
18. kaugõppesse ülemineku võimalus
19. individuaalne õppegraafik / õppekava / paindlikum tunniplaan
20. eelise andmine kooli vastuvõtmisel neile, kes on näidanud üles huvi eriala vastu kas kutseõppeasutust külastades, vastavaid valikaineid õppides võivanemate kaudu tehtava tööga kursis olles
21. uute kutseõppeliikide rakendamine
22. võimalus arvestada varasemat õpi- ja töökogemust õpingute osana

Õppesüsteem/õppekorraldus

9. hinnete jälgimine
10. töökasvatus, ettevõtete külastamine juba põhikoolis
11. õpiraskuste ennetamine
12. iga üksiku puudumisega tegelemine (sh õppekomisjonide süsteem)

Personal

- 23. õpetajate motiveerimine
- 24. abiõpetaja
- 25. aineõpetaja õpiabi
- 26. õpetajate koolitus tervise teemal (nt käitumishäired, diagnoosid)

Tagasiside küsimine/andmine

- 27. tagasiside küsimine õpilastelt
- 28. õpilaste arenguestlused

Koostöö tõhustamine

- 29. tihe koostöö tulevaste tööandjatega
- 30. sotsiaalpedagoogi rolli suurendamine koostöös kodus
- 31. koolitervishoiu, ennetustegevuste ja tervisekasvatuse tõhustamine
- 32. lapsevanemate koolitused ja nõustamine
- 33. noorsootöö (sh huvitegevus) toetamine kutseõppeasutustes
- 34. koostöö kohalike sotsiaalametnikega
- 35. positiivse maine kujundamine (riigi poolt)

Asjakohasus

Asjakohasuse hindamisel analüüsiti, **kas rakendatavad sekkumismeetmed/tegevused on seotud eesmärgiga vähendada õpingute katkestamist, kuivõrd vastavad meetmed sihtgrupi vajadustele ning kuivõrd on sekkumismeetmed seotud sotsiaalmajanduslike arengutega.** Lisaks vaadati, **kas tulemuste saavutamine on seotud rakendatavate tegevuste mahuga.**

Analüüsi tulemusena selgus, et kasutatavad sekkumismeetmed on suuremal või vähemal määral asjakohased (väheasjakohaseid meetmeid on vaid kaks): **kõikide katkestamise põhjustega tegelemiseks on olemas sekkumismeetmed.**

Sekkumismeetmete vastavus sihtgrupi vajadustele

Õpilaste hinnang kooli tegevusele õpingute katkestamise vältimisel on valdavalt see, et kool on nende probleemide (puudumised, võlgnevused) lahendamisel vastutulelik ja midagi rohkemat teha ei saagi. Õpilaste sõnul sõltub koolis püsimine eelkõige nende enda tahtest ja pingutamismotivsusest. Samas hindavad õpilased kõrgelt, kui grupijuhendaja jälgib nende puudumisi, motiveerib õpilast oma võlgnevusi likvideerima ning tunneb üldiselt huvi tema käekäigu vastu. Grupijuhendaja aktiivne tugi on õpilaste sõnul väga asjakohane sekkumismeetme katkestamise ärahoidmisel. Kuna õpilaste kooliskäimist mõjutab ka nende või pere majanduslik olukord, siis tuleks õpilaste sõnul suuremat tähelepanu pöörata kooli toetuste ja stipendiumide süsteemile. Mitmed õpilased on makstavaid toetusi ja stipendiume pidanud vajalikuks, kuid nende taotlemisvõimalustest ei ole kõik õpilased

teadlikud. Õpilased on maininud koolist lahkumise ajendina veel vale erialavalikut. Siinkohal võib järeldada, et õpilased ei saa eriala valikul piisavalt informatsiooni ja tuge. Seda kinnitavad ka nende tõdemused intervjuudest, mille kohaselt karjäärinõustamisele ei panda põhikoolis suurt rõhku. Kiusamise ohvrid tundsid, et kool ei võta kiusamise lõpetamiseks piisavalt palju ette või et koolipoolne rääkimine kiusajatega ei muuda eriti olukorda. Koolikorralduslikust aspektist peavad õpilased asjakohaseks meetmeks järelevastamise võimalust, kuid samas on nenditud, et see süsteem võiks olla paindlikum.

Katkestamise põhjuste ja rakendatavate sekkumismeetmete seotus sotsiaalmajanduslike arengutega

Antud uuringu raames kaardistati õpingute katkestamise põhjuste seos sotsiaalmajandusliku keskkonna arengutega. Pedagoogide arvates on katkestamise põhjused sageli seotud trendidega majanduskeskkonnas. Alljärgnevalt on ära toodud mõned olulised näited.

Ebastabiilne olukord majanduses ja tööturul soodustab rahaliste raskuste tekkimist. Kui vanemad suunduvad välismaale tööle, **jäävad lapsed oma probleemidega üksi. Lisaks lähevad õpilased tööle, et end ja oma lähedasi ära elatada.** Ebastabiilne majanduskeskkond on jätnud jälje ka laste arengule ja õpimotivatsioonile. Koolipersonal tõi intervjuudes välja, et paljud lapsed pärinevad piiratud majanduslike võimalustega peredest. Alles seejärel, kui kõht on täis ja eluase olemas, on võimalik mõelda õpingutele.

Teisalt põhjustab koolist puudumisi näiteks ahvatlevate/alternatiivsete võimaluste teke (internet, kaubanduskeskused jms). Lisaks „tõmbasid“ koolide personali sõnul ettevõtted buumi ajal palju kutsekooliõpilasi õpingutelt tööle (eriti ehitusvaldkonnas), majandussurutise ajal oli aga valdavalt vastupidine trend: esmajärjekorras koondati hariduseta inimesed, kes tulid tagasi kooli. Lisaks tõi koolide personal intervjuudes välja, et lihttööliste puhul ei ole täna tööturul palk valdavalt diplomi omamisega seotud. Seega kui õpilane on juba leidnud töökoha, siis pole diplomil lühemas perspektiivis karjääriväljavaadete aspektist erilist rolli. Koolide personal viitas ka asjaolule, et majanduslikult hea elujärje saavutamist tähtsustatakse aeg-ajalt üle, väljendati arvamust, et muu on saanud selle ohvriks (liigne raha väärtustamine viib olukorrani, kus töö kõrvalt ei leia vanemad aega lastega suhtlemiseks, viimast aga üritatakse kompenseerida rahaga).

Koolide personaliga tehtud intervjuudest selgus, et majanduslanguse ajal on mitmete erialade populaarsus vähenenud, on tekkinud nn järelerialad, kus konkurss on väike ning kuhu asuvad õppima eelkõige need noored, kes ei saanud esimesena valitud erialale kutsekoolis või kõrgkoolis sisse.

Ebapopulaarsete järelerialade teket soodustab ka hetke demograafiline olukord: 14-15 aastat tagasi oli sündivus madal ja sellest tulenevalt on täna õppekohtade täitumine kriitiline. Koolide personali hinnangul on probleemiks ka ebapiisav riiklik tellimus ülikoolides (õpilaste vaatenurgast) ja kui tasuline õpe käib üle jõu, tullakse sotsiaalse garantii (ravikindlustus, õppetoetus) saamiseks kutsekooli. Õpingud katkestatakse sellisel juhul kas (eriala vastu) huvi puudumise või järgmisel katsel kõrgkooli sissesaamise tõttu.

Probleeme tekitab ka kutseharidusse eraldatava ressursi maht ehk kitsas koolieelarve. Näiteks töi koolide personal intervjuudes välja, et tänaseks on juba vähendatud ja planeeritakse veelgi koondada tugipersonali, madalate palkade tõttu ei tule noored õpetajad kooli tööle ning koolid „võitlevad“ omavahel „pearaha“ pärast.

Tulemuste saavutamise seotus rakendatavate tegevuste mahuga, arvestades ka sotsiaalmajanduslikke arenguid

Arvestades, et kõigi uuringu käigus selgunud katkestamise põhjuste vähendamiseks on olemas suuremal või vähemal määral sekkumismeetmed, kuid katkestamine on jätkuvalt tõsine probleem, võib järeldada, et **tulemuste saavutamine on tugevalt seotud sekkumismeetmete tegevuste sisu ja mahuga**. Paljude sekkumismeetmete ebapiisava rakendamise põhjuseks on nii **ressursi** kui **teadmiste ja oskuste puudumine**. Teisalt on probleemiks **teadmatuse, mida oleks vaja rohkem või teistmoodi teha**.

Täna valdavalt väheasjakohased sekkumismeetmed:

- Eelise andmine kooli vastuvõtmisel neile, kes on näidanud üles tugevat huvi eriala vastu kas kutseõppeasutust külastades, vastavaid valikaineid õppides või vanemate kaudu tehtava tööga kursis olles. Kuna erialade täituvus on kutsekoolides probleemiks ja konkurss pole paljudel erialadel suur, siis on meede hetkel väheasjakohane.
- Õppekava ülesehitus (algul üldained, järgnevalt erialaained). Meedet on rakendatud, kuid täna eelistatakse koolide personali sõnul pigem üld- ja erialaainetest kombineeritud õppekava ülesehitust, kuna õppides esimesel aastal vaid üldaineid, võivad õpilased kaotada huvi. Lisaks arvatakse, et kõigepealt üldaineid õppides saadakse liiga hilja aimu sellest, kas eriala üldse sobib. Samas, kui paralleelselt üldainete õpetamisega pakutaks karjäärinõustamist ja tutvustataks koolis õpetatavaid erialasid, võiks see meede olla enam asjakohane.

Sekkumismeetmed, mis on asjakohased, aga mida täna veel praktiliselt ei rakendata:

- **Kutseõppeasutuses eelaasta juurutamise** eesmärgiks on aidata üldainetes järele õpilasi, kelle varasemad õpitulemused on olnud nõrgad, ja viia nad kurssi kutsekoolis pakutavate erialade sisuga, mis aitaks langetada õige otsuse eriala valikul. Mingil määral tehakse neid tegevusi eelkutseõppes.
- **Kaugõpet** võimaldatakse praegu vaid keskhariduse baasil ja täiskasvanud õppijatele, kuid varasemate uuringute tulemused ning koolide personaliga läbiviidud intervjuud viitavad, et vajadus kaugõppevormide järele on olemas ka põhihariduse baasil õppijate hulgas.
- **Abiõpetajast** tuntakse puudust erivajadustega õpilaste puhul, aga ka suurtes rühmades, eriti praktikaõppe läbiviimisel (näiteks ohtlike masinatega töötamisel), kuid käesoleva uuringu valimis olevates kutsekoolides abiõpetajaid valdavalt ei ole.
- **Väiksemad rühmad** võimaldavad õpetajal õpilasi paremini personaalselt juhendada. Eriti tuleb nimetatud vajadus esile praktikaõppe läbiviimisel, kus on oluline, et õpetaja jõuaks kõiki jälgida ja abistada. Täna on tendents pigem vastupidine: koolijuhid tõid intervjuudes välja, et majandusliku olukorra tõttu koondatakse õpetajaid ja liidetakse gruppe.

Osaliselt asjakohased sekkumismeetmed:

Koolides rakendatakse ka sekkumismeetmeid, mis oma olemuselt on asjakohased, aga tulenevalt läbiviidavate tegevuste sisust, kvaliteedist ja mahust ei täida soovitud määral oma eesmärki.

- **Tugisüsteem koolis** (nii õpingutega toimetulekule kui ka üldisele arengule suunatud). Mõnede intervjuueeritavate arvates panustab tänane tugisüsteem liigselt õpitud abituse süvenemisele. Koolide personali sõnul ei teadvusta õpilased sageli, et õppida tuleb iseendale ning nad vastutavad ise õpingute eduka lõpetamise eest. Seega peaks tugisüsteem õpilasi pigem toetama õpingutes ja elus hakkamasaamise õpetamisel, rohkem tuleks pöörata tähelepanu ennetavatele ja vähem reageerivatele meetmetele. Samas viitasid katkestanud ja katkestamisohus olijad, et kool ähvardab palju väljaviskamisega, mis viib lõppkokkuvõttes käegalöömiseni. Arvati, et rohkem võiks ja tuleks rääkida põhjustest, mis puudumiseni ja õppevõlgnevuste tekkeni viivad.

Koolipsühholoogide vajalikkuse osas on koolide personali (õpetajate, koolijuhtide) hulgas erinevaid seisukohti: osa peab psühholoogi olemasolu koolis väga oluliseks, samas esineb ka arvamusi, et psühholoog võiks asuda väljaspool kooli. Sotsiaalpedagoogi rolli peeti valdavalt vajalikuks, kuid

mõnes koolis on sotsiaalpedagoogi ülesanded personali vahel ära jaotatud. Viimasel ajal on tugipersonali eelarvepiirangute tõttu koondatud.

- **Õppekavaarendus ja uute kutseõppeliikide rakendamine.** Õppekavaarendusega seoses töid intervjueeritud koolide esindajad välja mitmeid probleeme: ülediferentseeritus, erialade suur liigendatus ja kohati liiga suured nõudmised, mis pole intervjueeritute hinnangul kooskõlas õpilaste võimekusega. Nähakse vajadust distantsilt õppimist võimaldavate kutseõppeliikide (sh e-õppe) arendamise järele, et tuua koolipinki ka töötavad inimesed. Samuti toodi välja, et tuleks pöörata rohkem tähelepanu väärtuskasvatusele suunatud õppeainetele (nt usuõpetus, eetika, riigikaitse).
- **Individuaalse õppegraafiku** alusel õppimise võimalust peetakse teatud juhtudel oluliseks (nt väikelapse kõrvalt õppimisel), aga samas nõuab see õpilaselt suurt distsipliini ja vastutuse võtmist. Ühtne süsteem õpetab ka õpilastele ühtselt käitumismustrist kinnipidamise vajalikkust, mis tuleb kasuks hilisemas tööelus.
- **Tasemetestid ja õpilaste jaotamine vastavalt võimekusele.** Positiivsed kogemused ja positiivne veenmine on inimese enesetõhususe suurendamisel olulised. Võimekuse järgi rühmadesse jaotamine soodustab võimalust, et ka madalamate võimetega õpilased kogevad edu. Negatiivse tendentsina tõi koolide personal välja, et võimekamate gruppi ei jätku reeglina piisavalt õpilasi, mistõttu tekitataksegi ainult nn „nõrkade grupp“.

Enamik sekkumismeetmetest on asjakohased, aga nende rakendamisel oleks vaja teha rohkem tegevusi.

Alljärgnevalt on esitatud olulisemaid näiteid:

- **Karjäärinõustamine** vajab süsteemsemat lähenemist nii põhi- kui ka kutsehariduses tervikuna.
- **Süsteemne abi kohanemisel (ehk eelkõige esmakursuslaste toetamine kooliellu sisseelamisel).** Üksikuid tegevusi tehakse, aga vajalik on süsteemse n-ö sisseastuja toetuse väljatöötamine.
- **Noorsootöö toetamine.** Õpilastele tuleks anda rohkem tegevusvabadust, koolis tehtav noorsootöö (sh huvitegevus) peaks toetama isiku arengut. Õpilased võiksid saada rohkem ise valida, milliseid huviringe jt õppetööväliseid tegevusi kool pakub ning millega huviringides tegeletakse.

- **Tagasiside küsimine õpilastelt.** Vajalik on süsteemsem ja ühtlustatum regulaarne lähenemine õpilastelt tagasiside küsimisel ning saadud info arvestamine edasiste tegevuste planeerimisel.
- **Tugiisikute süsteem (kaasõpilasvalve).** Osaliselt rakendatakse meetet (nt käimas on tugiisikute projekt), aga mitte kõikides koolides ja mitte piisavalt intensiivselt. Tugiisiku olemasolu võimaldaks õpilastele mitmekülgsemat ja vahetumat abi (vanemate kursuste õpilased teavad, milliste probleemidega võivad esmakursuslased kokku puutuda), lisaks aitab kaasõpilasvalve märgata õpilaste muresid ja viia need vajadusel kiiremini kooli personalini.
- **Töökasvatus** ehk ettevõtete külastamine juba põhikoolis annab õpilastele ülevaate erialade spetsiifikast ja hea töösuhte toimimise üldpõhimõtetest. Osaliselt tegeletakse sellega põhikoolides, aga intervjueritute arvates mitte piisaval määral.
- **Lapsevanemate koolitused ja nõustamine.** Kui nõustamise poolega mingil määral tegeletakse, siis koolitamisega praktiliselt mitte. Selle meetme olulisus tuleneb ka suuresti sotsiaalse keskkonna arengutest. Koolide personali sõnul puuduvad lastevanematel sageli oskused lastega hakkama saamiseks. Lisaks toodi intervjuude käigus välja, et lapsevanemad ei teadvusta, et keskharidus pole enam kohustuslik (laps ei „veeta“ enam keskhariduse omandamise eesmärgil koolist läbi).
- **Positiivse maine kujundamine.** Kutsekoolide mainekujundusega on tegeletud ja tegeletakse ka täna, kuid jätkuvalt eelistavad vanemad oma lapse suunamist üldhariduskooli, isegi kui laps saaks tunduvalt suurema eduelamuse kutsekoolis. Siin võib olla ühelt poolt põhjuseks lapsevanemate vähene teadlikkus (vähesed koolitused), kuid teisalt kutsehariduse maine võrreldes üldharidusega.
- **Õpetajate motiveerimine** on suure tähtsusega. Õpetajad on oma teadmiste ja motivatsiooniga koolis õpilaste peamiseks eeskujuks ja innustajaks. Ka noorte õpetajate kooli töö tulek sõltub motivatsiooni- ja arenguvõimalustest. Õpetajate palk on intervjueritute arvates täna demotiveeriv ja üheks põhiliseks puudujäägiks antud sekkumismeetme rakendamisel. Lisaks tuleks pöörata tähelepanu õpetajate teadlikkuse tõstmisele nt õpilaste tervise teemadel (haigused, käitumishäirete diagnoosid jms), et osataks rohkem arvestada erinevate õpilaste vajadustega.
- **Õpilaskodu.** Siinkohal toodi välja, et võiks olla rohkem peretubasid, kus õpilane saaks elada oma lapse ja elukaaslasega. Samuti on õpilaskodudes vaja keskendumise ja õppimise tubasid.

- **Võimalused toetuste (nt koolilõuna) ja stipendiumide taotlemiseks ja saamiseks.** Meedet peetakse valdavalt väga vajalikuks. Toodi välja, et kompenseeritavaid söögikordi võiks olla rohkem ja sõidukulused võiks hüvitada suuremas mahus. Probleemina rõhutati asjaolu, et sõidukulude hüvitamine toimub kuludokumentidepõhiselt tagantjärele. Eritoetuste jagamise süsteemi peeti osade koolide poolt liiga töömahukaks.
- **Õpiraskuste ennetamine** on lai meede ja hõlmab palju tegevusi. Tuleks rohkem tähelepanu pöörata sellele, et koolis oleks huvitav õppida. Õpilastele võiks tuua rohkem eeskujuks edulugusid varasematest lõpetajatest, pöörata enam tähelepanu eduelamuse pakkumisele jne.
- **Koolitervishoiu, ennetustegevuste ja tervisekasvatuse tõhustamine.** Meditsiiniõde on koolides olemas, aga tema roll on minimaalne. Teatud terviseetemasid käsitletakse õppeainete raames (nt terviseõpetus), aeg-ajalt pööratakse teemale tähelepanu kampaaniate jt teiste tegevustega, kuid ennetustegevusi ei tehta süsteemselt, huvitavalt ning piisavas mahus.

Sekkumismeetmete puhul on oluline ka ajastus: neid tuleb rakendada ajal, mil õpilane on piisavalt vastuvõtlik. Selgus, et mitmeid meetmeid on kutsekoolis keeruline rakendada, kuna õpilane on tulenevalt vanusest juba väljakujunenud isiksus. Näiteks oleks vaja tegeleda väärtuskasvatusega (sh vastutustunde kujundamine), õppima õpetamisega (lähtuvalt õpilasele sobivast õpistiilist) ja karjäärinõustamisega (teadlikkus sobivast erialast) juba tunduvalt varem, põhikooli ajal.

Tulemuslikkus

Sekkumismeetmete rakendamise tulemuslikkuse hindamisel vaadati, **kas, mil määral ja millistest teguritest tulenevalt täidavad sekkumismeetmed oma eesmärgi**. Kokkuvõtvalt võib öelda, et **kasutusel olevatest sekkumismeetmetest on kõik vähemal või rohkemal määral tulemuslikud**. Tulemuslikkust pärsib reeglina **vähene süsteemsus** või **tegevuste maht** konkreetsete meetmete kasutamisel. Samuti on mõningatel juhtudel tegemist kõrge tulemuslikkuse potentsiaaliga meetmetega (eelaasta juurutamine kutseõppeasutuses või õppekava ülesehitus, süsteemne abi kohanemisel), mille rakendamise kvaliteet on koolide lõikes olnud erinev.

Lähtuvalt hindamise tulemustest on kõige tulemuslikumad alljärgnevad sekkumismeetmed:

- **Õpetajate motiveerimine**, kuna motiveeritud õpetajad toetavad õpilasi, aidates tõsta õpimotivatsiooni ja -harjumusi, tegelevad puudumiste põhjuste väljaselgitamisega ja pakuvad õpilastele muud vajalikku tuge.

- **Puudumistega tegelemine ja hinnete jälgimine** on kõige tulemuslikum rühmajuhendajate, õpetajate ja lapsevanemate koostöös. Meetmete eduteguriks võib olla tähelepanu tunnetamine probleemi(de)ga silmitsi oleva õpilase jaoks, teadmine, et tema käekäik läheb ümbritsevatele inimestele korda.
- **Tugisüsteem koolis (nii õpingutega toimetulekule kui üldisele arengule suunatud), õppimis-, käitumis- ning sotsiaalsete probleemidega toimetulekuks abi pakkumine** on oluline, eriti rühmajuhendajate tegevus nii individuaalselt kui ka koostöös õpetajate, psühholoogide ja sotsiaalpedagoogidega. Meetme tulemuslikkus sõltub oluliselt tugisüsteemi kvaliteedist ja sellest, kui palju rühmajuhendaja ja psühholoog õpilasi toetada suudavad. Probleemidega toimetuleku tulemuslikkuse prognoos on hea, kuna õpilaste valmisolek abi küsimiseks on koolide personali hinnangul üldiselt suurenenemas.
- **Õpiraskuste ennetamine** on oma olemuselt väga lai meede. Antud kontekstis käsitleti eelkõige (esmakursuslaste) ankeete ja teste, mis annavad infot õpilase võimekuse kohta. Üldiselt peavad pedagoogid neid tulemuslikeks, sest kogutava info põhjal on võimalik saada teavet õpilase võimekuse kohta ning vajadusel jaotada õpilased teadmiste taseme alusel gruppidesse. Võimekuse järgi rühmadesse jaotamine soodustab seda, et ka madalamate võimetega õpilased kogevad edu ning see võimaldab õppetööd paremini suunata ja korraldada.
- **Karjäärinõustamine, töökasvatus ja koostöö tööandjatega** on eriti tulemuslik, kuna katkestamine ebasobiva eriala valiku tõttu on lähtuvalt käesoleva uuringu tulemustest üks peamiseid katkestamise põhjuseid. Senine rakendamine on pigem tagasihoidlik ning vajaks suurendamist.
- **Toetuste võimaldamine ning õpilaskodu** on tulemuslikud meetmed, kuna materiaalsed probleemid on koolide personali poolt välja toodud kui väga olulised katkestamise põhjused. Õpilaskodu on tulemuslik meede ka juhul, kui õpilasel on kodus probleemsed õppimistingimused või elukoht asub koolist liiga kaugel.

Tõhusus

Tõhususe all hinnati **sekkumismeetmete rakendamise protsessi**. Analüüsiti, millised on **kitsaskohad** meetmete rakendamise protsessis ning **kas tulemusi on võimalik saavutada ressursse paremini kasutades**.

Kitsaskohad sekkumismeetmete rakendamise protsessis

Sekkumismeetmete rakendamisel on üheks kitsaskohaks **vähene ressurss** (nii materiaalne kui inimressurss). Tegevuste maht ja rõhuasetus erineb koolide lõikes märkimisväärselt. Näiteks leidub kooli, kus peetakse tugipersonali olemasolu väga vajalikuks, samas arvatakse mõnes koolis, et teatud ülesandeid on võimalik olemasoleva personali vahel ära jagada (nt psühholoogi ja karjäärinõustaja rolli saavad kooli jaoks vajalikul määral täita ka rühmajuhendajad). Koolide personal tõi ka välja, et ülesandeid ollakse sunnitud ümber jagama tulenevalt viimasel ajal läbiviidud koondamistest. Põhjusti on kitsaskohaks **teadmatus vajaduste osas** ja **suutmatus probleemidega tegelda** (probleemid, milleni „kooli käsi“ ei ulatu, nt teatud perest ja kodust tulenevad katkestamise põhjused).

Sekkumismeetmete rakendamisel toodi mõnes koolis probleemina välja ka **puudujääke personalivalitsemises koostöös, sh infovahetuses**. Esineb näiteid, kus tugisüsteemis ei ole ülesannete jaotus piisavalt selgelt reglementeeritud, mistõttu osa tegevustest kattuvad. Seetõttu võib tekkida olukord, kus ei osata õpilast piisavalt kiiresti õige spetsialisti juurde suunata. Probleeme info liikuvuse osas toodi õpetajate ja tugipersonali poolt välja suunal „ülalt alla“. Koolide personali häirib, et sageli ei teata, mida toob homme päev (strateegiliste otsuste osas, mis ei sõltu koolist, nt palgad ja tugisüsteemi rahastamine). Koolide juhtkond on enda hinnangul probleemidest piisavalt teadlik (juhtkonnani jõuavad sageli vaid keerulised juhtumid, aga infot lihtsamate juhtumite kohta ei soovitagi valdavalt igapäevaselt saada).

Ühe kitsaskohana nimetati **noorte, innovaatiliste, pädevate, teotahteliste õpetajate puudust**. Vanemad olivad pole kohati valmis muudatustega kaasas käima (näiteks uute õppemeetodite rakendamine, e-õpe jms). Ka mõned õpilased märkisid, et nooremate õpetajatega toimib koostöö paremini. Kitsaskohana sekkumismeetmete rakendamisel tõi intervjuueritid koolide personal valdavalt välja ka **kodu ebapiisavat toetust**. Mitmed meetmed eeldavad tugevat kodu ja kooli koostööd. Siinkohal nimetasid koolide esindajad probleemina ühelt poolt vanemate vähest teadlikkust ja teisalt ükskõiksust, kuid ka ebapiisavat toimetulekut muutuvast majanduskeskkonnast.

Ka **puudulik koostöö koolide, tulevaste tööandjate ja riigi vahel** pärsib teatud juhtudel sekkumismeetmete piisavat rakendamist. Õppekavad ei vasta koolide personali arvates tööturu vajadustele

ning teisalt ei väärtustata tööturul koolide personali hinnangul diplomit. Koolide juhtkondade poolt toodi välja, et riigi ja koolide vaheline suhtlus on ebapiisav (tagasiside küsimist regulaarselt ei toimu, arenguveestlusi ei korraldata). Lisaks märgiti Eesti Hariduse Infosüsteemi kasutamise ebaefektiivsust: koolid annavad sinna sisendit, aga ise jooksvalt statistikat ei saa. Enamasti on koolides paralleelselt kasutusel oma andmebaasid, mille põhjal tehakse jooksvalt katkestamise ülevaateid.

Õpilaste intervjuudest tuli esile see, et kuigi koolides on eeskirjad lubatud põhjuseta puudumiste arvu osas, tuleb ette juhuseid, kui kooli poolt neist kinni ei peeta, vaid õpilasel lubatakse (või palutakse) edasi õppida ning teda püütakse järjele aidata. On olnud juhtum, kui õpilast ei tahetud nimikirjast kustutada isegi pärast vastava avalduse esitamist. Samas ei ole lubatud puudumiste arvu mitmekordselt ületanud õpilase „kinnihoidmiseks“ ressursside kulutamine eriti tõhus, kui õpilane lõpuks ikkagi õpingud katkestab.

Võimalused ressursside paremaks kasutamiseks

Ressursside paremat kasutamist soodustaks detailsema ülevaate olemasolu vajadustest (nt kas õpilased soovivad koolipsühholoogi olemasolu kooliruumides või eelistavad psühholoogilist nõustamist väljaspool kooli). Ka tihedam koostöö koolide esindajate ja riigi vahel aitaks lahendada teatud probleeme. Koolide juhtkonnalt regulaarse tagasiside saamine aitaks kiiremini jõuda probleemide tuuma ning lahendamiseni. Näiteks toodi välja probleeme eritoetuste jagamisel – kohati arvati, et eritoetuse jagamisel on pandud liiga suur roll koolile, mis teeb selle kooli jaoks väga ressursimahukaks.

Samas soovivad koolid teatud valdkondades rohkem otsustusvabadust. Näiteks selgus koolide personaliga tehtud intervjuudest, et õppekavade elluviimisel võiks koolidel olla rohkem paindlikkust, eriti eetika ja väärtushinnangute õpetamise osas, nt võimalus tuua kooli selleks usuõpetuse ja/või riigikaitse tunnid. Kaaluda tuleb praktiliste tundide osakaalu suurendamise võimalikkust ja otstarbekust, kuna mitmed õpilased tõid esile, et õpingute praktiline osa on kasulikum võrreldes teoreetiliste loengutega. Õpetajad pidasid oluliseks teooria sidumist praktikaga, praktika tundide suurendamise vajadust välja ei toodud.

Ressursi parema kasutamise võimalusena nähakse ka spetsialiseerunud professionaalsete rühmajuhendajate olemasolu. Praegu on rühmajuhendajad tihtipeale samaaegselt aineõpetajad, mis vähendab nende võimalusi tegeleda igapäevaselt õpilaste murede lahendamisega.

Puudumistega tegelemisel ei ole kasu ainult põhjuste küsimisest. Intervjueeritud kutseõppe katkestanute ja katkestamisohus olijate seas leidis neid, kelle arvates võiks kool rohkem pöörduda õpi-

lase poole ja selgitada põhjusi, mitte ainult ähvardada väljaviskamisega. Enam tuleks pöörata tähelepanu analüüsile, miks õpilased tundides ei käi, kuna see aitaks mõista probleemkohti ja leida neile lahendusi. Oluline on, kuidas puudumiste probleemile lähenetakse: näiteks kas küsitakse alati põhjendust, miks puuduti (soodustab pedagoogide arvates „luiskamist“) või tegeletakse pigem kasvatustööga laiemalt (selgitatakse, et puudumise korral tuleb õpetajat enne teavitada ning viimane suunab õpilast oma käitumist eelnevalt läbi mõtlema). Kuna kutseõppe õpilaste vanus on erinev (osa on alaealised, teised nt kahekümnendates eluaastates), siis toodi intervjuude käigus välja, et põhikoolist tulnule on (võrreldes varasemaga) kutsekoolis õpetajate kontroll ning suhtumine oluliselt vabamad ja sellest tulenevalt võivad ka puudumised kergemini tekkida.

Robin: klassikaline laiskvorst kaasaegse tehnika küüsis

Robin sai põhikoolis vaevu-vaevu hakkama. Tal ei ole enesedistsipliini ega motivatsiooni pingutamiseks mingi eesmärgi nimel. Robini ainus huvi ja hobi on arvutimängud, millega ta sisustab enamiku oma ajast. Kutsekooli asus ta õppima peamiselt seepärast, et kõik ümberringi arvasid, et ta peaks pärast põhikooli lõppu midagi tegema ja gümnaasiumi poleks Robin kehvade õpitulemuste tõttu kindlasti sisse saanud. Ise oleks ta hea meelega jäänudki koju arvutimänge mängima. Pärast kutsekooli astumist pole Robin oma eluviise oluliselt muutnud, ainult kodu asemel istub ta nüüd arvuti taga ühikatoas. Tundidesse ta eriti tihti ei jõua; esimestesse tundidesse peaaegu mitte kunagi, sest on nii varaseks ärkamiseks öösel arvuti taga istumisest liiga väsinud. Vahepeal, kui kool pani ühiselamu komandandi hommikuti uniseid koolipoisse äratama, jõudis Robin isegi kooli, aga pärast taolise „teenuse“ lakkamist eksib ta esimestesse tundidesse veelgi harvemini kui varem ning põhjendab puudumist sellega, et keegi ei ajanud üles.

Sellele, mis temast edasi saab või kuidas ta end ilma vanemate toeta üleval peaks, Robin mõelnud ei ole. Teda ei morjenda ka asjaolu, et puudumiste ja võlgnevuste tõttu ähvardab juba õige pea koolist väljaviskamine.

Karl-Robert: laisk, rumal ja enesekindel

Sarnaselt Robiniga pole ka Karl-Robert omandanud põhikoolis mingisugust õpiharjumust, sest seal ta lihtsalt sai kuidagimoodi läbi. Erinevalt Robinist paeluvad Karl-Robertit arvutite asemel pigem alkohol ning niisama „hängimine“. Kutsekooli tuli ta seetõttu, et kuhugi mujale sisse ei saanud. Tegelikult ei oleks kutsekooligi tulnud, aga vanemad käisid peale ja lõpuks Karl-Robert soostuski sinna minema teadmisega, et kutsekoolis õppimist ei nõuta. Asjaolu, et see polegi nii, tuli talle halva üllatusena. Seda enam, et tema arvates on kooliskäimine aja raiskamine, sest midagi vajalikku seal nangun ei õpetata, õpetajad ja õpikud on ajast ja arust ning Eestis ei maksta Karl-Roberti hinnangul kellelegi sellist palka, mis kogu õppimise vaeva ära tasuks.

Kuna õppimisel ei ole Karl-Roberti arvates mõtet, veedab ta koolis aega peamiselt tunni segamise ning kaasõpilaste ja õpetajate terroriseerimisega. Tundides käib Karl-Robert täpselt nii, kuidas juhtub. Ühiselamus elab ta vilgast seltsielu, tal on olnud pahandusi alkoholitarbimise pärast nii koolis, ühiselamus kui mujal. Seda, et keegi ta võlgnevuste, puudumiste, alkoholi tarvitamise või vägivaltsatsemise pärast koolist välja viskaks, Karl-Robert ei karda, sest teab, et kool tahab tema eest riigilt „pearaha“ saada ning reeglitele vaadatakse läbi sõrmede.

Hoolimata sellest, kas kool õnnestub ära lõpetada või mitte, on Karl-Robertil kindel plaan kodumaa tolm jalgadelt pühkida ning välismaale tööle minna, peamiselt seetõttu, et poisi arvates ei osata teda Eestis piisavalt hinnata ning palka siin normaalselt ei maksta.

Mari-Liis: lapseohtu noor ema

Mari-Liis oli kutsekoolis populaarne tüdruk. Õppimine küll väga hästi ei sujunud, kuid ta pälvis oht-ralt poiste tähelepanu ning paljud tüdrukud tahtsid olla tema moodi. Ise suhtus ta oma kursuse tüd-rukutesse ning ka õpetajatesse pigem ülbelt. Mari-Liisi elu võttis ootamatu pöörde seoses soovimatu rasedusega.

Mari-Liisi optimistlik seisukoht, et imiku kõrvalt õnnestub tal kutsekool siiski ära lõpetada, ei osu-tunud tegelikkuses nii lihtsalt elluviidavaks. Osa õpetajatest tuli Mari-Liisile vastu ning võimaldas tal aineid läbida ilma igapäevaselt koolis käimata, saates e-kirjaga vajalikud õppematerjalid ja üles-anded. Osa õpetajatest aga arvas, et väikelapse vanemaks olemine pole vabanduseks, miks tuleks õpilasele erandeid teha, ning nõudsid tundides kohalkäimist. Seetõttu jäid mõned ained läbimata, tekkisid võlgnevused ja lõpuks otsustas Mari-Liis, et ei tule väikese lapse kõrvalt õpingute lõpetami-sega toime.

Praegu on Mari-Liis kodune, elab vanemate juures ning kasvatab üksinda last. Kunagi tahab ta mida-gi edasi õppida, et lapsele heaks eeskujuks olla, aga väga kindel see plaan ei ole.

Mõjud ja lisanduvus

Mõju ja lisanduvuse puhul hinnati, millised on sekkumismeetmete rakendamise **mõjud** ja **lisandväärtus**.

Katkestamise vähendamise ja ärahoidmise kontekstis pidasid uuringu läbiviijad oluliseks puudumiste ja emotsioonidega tegelemist (seotud ka varasemates uuringutes väljatoodud katkestamis põhjustega), mistõttu käsitleti antud teemasid koolide personaliga läbiviidud intervjuudes põhjalikumalt. Lisaks on käsitletud sekkumismeetmeid, mis on olulisemad pikaajalisema mõju kontekstis. Õpingud katkestanutega ja katkestamisohus olijatega läbiviidud intervjuudele tuginedes analüüsiti, milline on rakendatud meetmete mõju sihtgruppidele.

Puudumisi ennetavate tegevuste mõju katkestamise ärahoidmisele

Koolist puudumise taustategurid on sageli väga erinevad, tulenedes nii perekonnast ja kodust kui ka koolist. Olenevalt olukorrast ja probleemide tekkepõhjustest võib olla vajadus väga erinevate sekkumismeetmete rakendamise järele. Kõige olulisemaks peab koolipersonal õpilasega avatud suhte loomist ja suhtlemist, viimastele aitab kaasa näiteks arenguvestluste läbiviimine, tagasiside küsimine ning rühmajuhendaja pühendumus. Koostöö vanematega on kahtlemata oluline meede, kuid selle praktilise rakendamise osas on mõju katkestamisele väga erinev. Vanematele helistamine võib mõjuda lühiajaliselt või üldse mitte mõjuda. Õpetajad peavad väga oluliseks puudumisest etteteatamist: see õpetab nt distsipliini tööeluks.

Erinevatel positiivsele koolitunnetusele suunatud meetmetel (nt õpetajate koolitamine, õpilaste motiveerimine läbi õppekäikude, kutsevõistluste ja enda initsiatiivi rakendamise) on kaudne mõju katkestamise ärahoidmisele: kui õppimine on huvitav ja pakub rõõmu, on õpilased rohkem motiveeritud õppima. Praktika näitab, et õpilased on alati võtnud vastutust, kui saavad protsessis ise olulisi otsuseid langetada. Ühine tegutsemine suurendab ka gruppi kuulumise tunnet. Lisaks annab selline korraldus igale õpilasele võimaluse oma tugevaid külgi esile tuua, mis arendab üksteise väärtustamist ja panustab kiusamise vähendamisesse. See kõik suurendab ka koolirõõmu ja motivatsiooni kool lõpetada.

Emotsioonidega tegelemise mõju katkestamise vähenemisele

Mõnedes koolides peetakse kooli rolli emotsionaalsete probleemidega tegelemisel väga oluliseks, teistes aga mitte, arvates, et rühmajuhendajad peaksid küll tegelema nende probleemide lahendamisega, aga psühholoog tegutsegu koolist väljaspool. Leidub koole, kus kohapealne psühholoogiline abi toimib väga hästi: tugipersonal tõi välja, et õpilased helistavad neile vajadusel isegi öösiti, kui on oma emotsioonidega hädas, samuti toodi näiteid olukordadest, kus koolitöötajad on lastele toeks vanemate toetuse puudumisel. See näitab, et koolidel lasub teatud mõttes „surve“ võtta üle vane-ma roll, saavutamaks paremaid õpitulemusi. Seega on meetme potentsiaalne mõju suur. Praktikas on tugistruktuurid/ametikohad sageli loodud projektide raames ja ei pruugi olla püsivad, mis ras-kendab konkreetse ametikoha või struktuuriüksuse (nt psühholoog, karjäärinõustaja) töö hindamist katkestamise vähendamisel, sest mõju katkestamisele ei pruugi ilmnedagi kohe.

Rühmajuhendaja ja õpilaste vaheline usalduslik suhe loob olulise baasi katkestamise vähendami-seks. Intervjuudes tõi koolide personal välja, et suhte loomist hõlbustab noortele sobivate meetodite kasutamine (nt Facebook'is oma õpilaste kogukonna loomine). Rühmajuhendajate tähtsus noorte õpingute jätkamisele motiveerimisel tuli välja ka katkestanute ja katkestamisohus olijatega tehtud intervjuudest.

Rakendatud meetmete mõju sihtgruppidele

Katkestanute ja katkestamisohus olijate seas on nii neid, kes peavad oluliseks õpingute jätkamist, kui neid, kes arvavad, et töökoht on võimalik leida ka ilma erialase hariduseta. Oluline ajend edasiõppi-miseks on soov omandada eriala ning asuda pärast õpinguid tööle, et alustada iseseisvat elu. Edasi õppima motiveerib ka see, et ei soovita valmistada pettumust oma vanematele, nt kui vanemad rahas-tavad õpinguid. Samuti soosib hariduse omandamist õppetoetuse saamise võimalus. Viimastele kur-sustele jõudnud katkestamisohus olijaid motiveerib jätkama ka asjaolu, et õpingute lõpp on lähedal.

Katkestanud õpilaste hulgas on nii neid, kes on läinud uuesti õppima (või soovivad õpinguid jät-kata), kui ka neid, kes proovivad tööturul ilma (kutse)hariduseta hakkama saada. Mõned neist on töötanud või töötavad erialal, mida õppisid koolis, kuid on mitmeid, kes teevad juhu- ja hooajalisi töid või on ametis, mis ei ole seotud õpitud erialaga.

Katkestanute ja katkestamisohus olijatega läbiviidud intervjuudest selgus, et paljud (endistest) õpi-lastest näevad end viie aasta pärast töö- ja pereinimesena. Mitmed kaaluvad välismaale töölemine-kut (kui mitte kohe, siis paari aasta perspektiivis), vihjates Eestis makstavale madalale palgale ning

töökogemuste nõudmisele Eesti tööandjate poolt. On nii neid, kes arvavad, et ei lähe tööle oma erialal, kui ka neid, kes kindlasti tahavad leida tööd õpitud valdkonnas. Intervjueeritute seas leidsid selliseid, kes plaanivad oma õpinguid jätkata kas Eestis või välismaal. Katkestanute ja katkestamisohus olijate õpingud katkestanud kursusekaaslased on enamasti kas pereinimesed, jätkavad õpinguid uuel erialal või koolis või teevad tööd (tihti juhutööd või töötavad välismaal).

Sekkumismeetmete pikaajalisem mõju

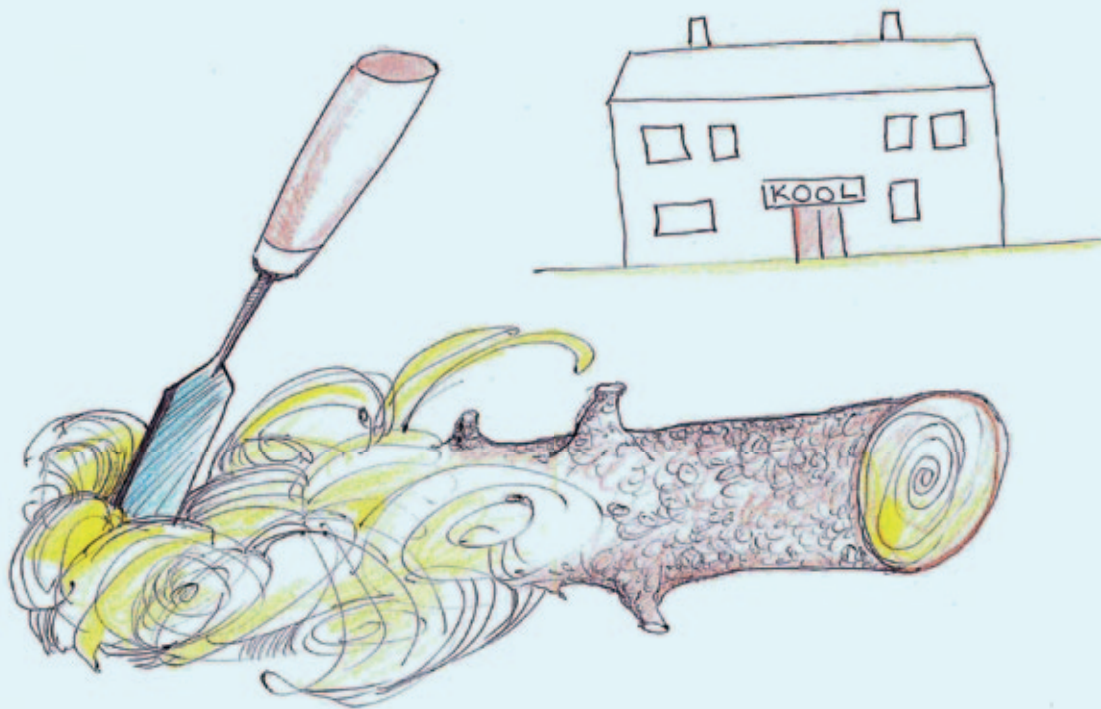
Järgnevalt on toodud pikaajalisema mõju kontekstis olulisemad sekkumismeetmed:

- **Uute kutseõppeliikide rakendamine**, näiteks erivajadustega ja kehvemate õpitulemustega õpilastele suunatud õppeliigid aitavad neil omandada (lihtsustatud vormis) elukutse ja toetavad tööturul väljundi leidmist.
- **Karjäärinõustamine ja töökasvatus põhikoolis** aitavad kaasa, et õpilased teeksid põhikooli lõpetades teadliku valiku edasise haridustee osas, mis lõppkokkuvõttes säästab maksumaksja raha ning soodustab heade spetsialistide koolitamist.
- **Kutsehariduse positiivse maine kujundamine** aitab luua positiivsemat ning kutseõpinguid aktsepteerivat ja toetavat suhtumist kogu ühiskonna poolt. Samuti motiveerib kutsehariduse positiivne maine kutseõpetajaid oma tööd hästi tegema ning soodustab noorte õpetajate kooli tööletulekut. Õpilastel tekivad seeläbi paremad võimalused saada väga heaks spetsialistiks ning ka tööandja võidab kvaliteetsest tööjõust.
- **Lapsevanemate koolitused ja nõustamine** suurendavad vanemate teadlikkust, kuidas anda lastele edasi eluks vajalikke põhioskusi ja -väärtusi. Kui õnnestub tagada vanema toimetulek iseendaga, suudab ta toetada ka last. Lõppkokkuvõttes sõltub lapse tulevik palju kodukeskkonnast ning seega on taoliste meetmete mõju potentsiaalselt väga suur ning pikaajaline. Vanemate ja positiivse kasvatuspraktika toetamine on üks paremaid viise ennetada ka hilisemaid tervishoiu-, lastekaitse-, hoolekande- ja kriminaalsüsteemi ning tööhõive- ja majandussektori probleeme.
- **Koolitervishoiu, ennetustegevuste ja tervisekasvatuse tõhustamine** aitab kaasa mitmesuguste probleemide vältimisele. Tervisliku keskkonna kujundamine aitab suunata õpilasi tervislike valikute tegemisele, mis toetab nii vaimset kui füüsilist tervist ning sotsiaalset heaolu.

- **Tagasiside küsimine** õpilastelt soodustab läbipaistvuse suurenemist koolis, võimaldab kiiremat reageerimist probleemidele ning kvaliteetsemat õpet. Tagasiside küsimine õpetajatelt ja koolijuhtidelt suurendab läbipaistvust haridussüsteemis ja pikemas perspektiivis soodustab kutsehariduse maine paranemist.

Siim: noor tööline

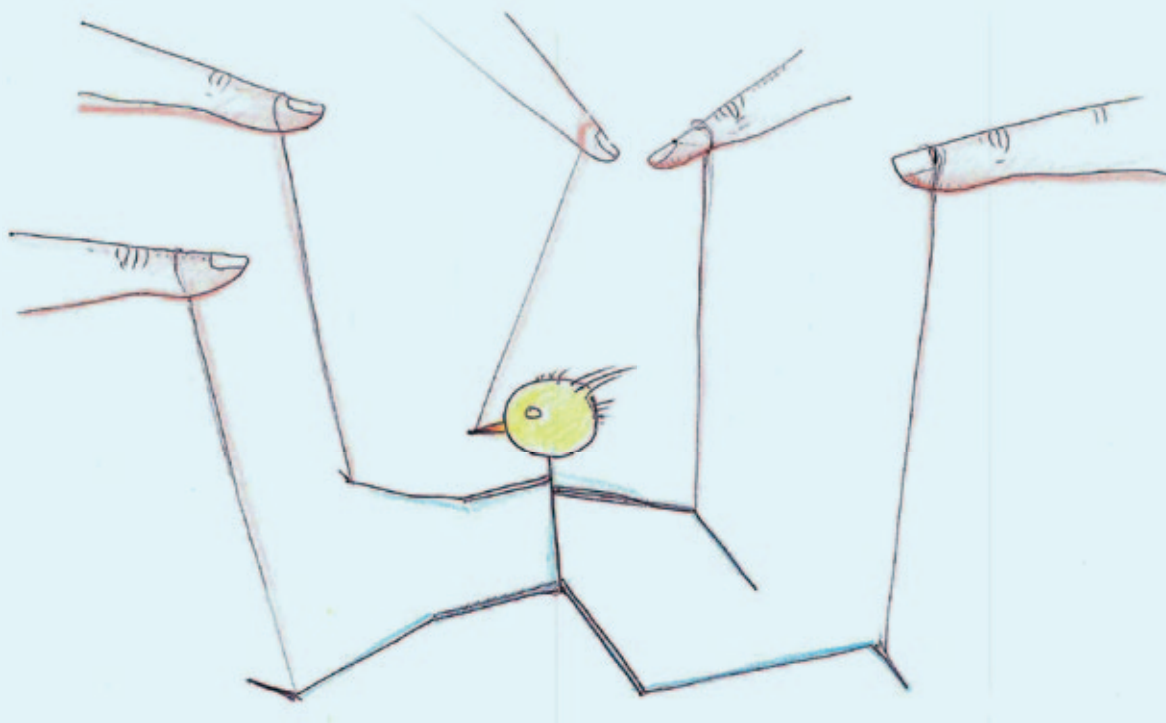
Siimule oli juba kutsekooli astudes selge, et õpingute kõrvalt tuleb ka tööl käia, sest vastasel korral ei tule ta rahaliselt välja. Sobiva eriala kutsekoolis valis Siim oma huvidest lähtuvalt. Paraku ei olnud töö, mida ta kooli kõrvalt tegi, õpitava erialaga seotud. Mõnda aega uskus Siim, et tuleb paralleelselt töötamise ja õppimisega toime, kuid peagi ilmnestid mõlemal rindel probleemid. Tööandja eeldas, et Siim annab endast tööl 110% ning ei võimaldanud tal oma töögraafikut kooli järgi sättida. Tööandja silmis polnud väärtuseks ka hariduse omandamine, kuna ta ei pidanud haridust tõendava dokumendi olemasolu Siimu töökohal vajalikuks. Puudumiste tõttu tekkisid Siimul ka koolis probleemid ning kuigi ta üritas õpetajatega läbi rääkida, kuidas saaks oma praktika- ja järelevastamise aegu töölkäimisega ühildada, ei jõutud selles kokkuleppele. Siimu kursusejuhendaja arvates pidanuks Siim tööl lihtsalt lahkumisavalduse esitama ja koolile pühenduma, sest ta töötab nagunii sellises ametis, millel mingit tulevikuperspektiivi ei ole. See, et millestki peab ka elama, polnud õpetajate jaoks argument.

Töökoormus kasvas, võlgnevused ja puudumised koolis kogunesid ning Siimule sai selgeks, et samamoodi pole võimalik jätkata. Rahalise toimetuleku nimel otsustas Siim koolist loobuda. Kursusejuhendaja ainus arvamusavaldus seepeale oli, et tegu on vale otsusega.

Kevin-Johannes: tuulelipp

Kevin-Johannes on kaaslaste poolt kergesti mõjutatav. Juba põhikoolis järgis ta oma tegemistes klassi liidrite ja sõprade käitumist, kuna ei tahtnud sattuda nende pilkeobjektiks. Kui põhikool läbi sai, valis ta edasisteks õpinguteks sama eriala ja kutseõppeasutuse, kus asus õppima enamik sõpradest. Valikul oli määravaks seltskond, mitte eriala meeldivus ega tulevikuperspektiivid. Koolis käitub Kevin-Johannes sõprade eeskuju järgides. Kui sõbrad otsustavad puududa, klassikaaslased mõnd kaasõpilast kiusata või toakaaslased ühiselamusse alkoholi smugeldada, teeb ta kõik alati kaasa. Õpetajatega saab Kevin-Johannes normaalselt läbi, sest kõige hullemate tunnisegajate hulka ta ei kuulu. Paar õpetajat natuke näägutavad, et ta tunnis kaasa teha ei viitsi, aga poiss kannab selle pigem õpetajate kulunud närvide kui oma käitumise arvele. Küll aga saadetakse teda regulaarselt õppenõustaja jutule, sest põhjuseta puudumisi ja võlgnevusi on üksjagu kogunenud. Kevin usub, et ta suudab õppenõustaja koostatud graafiku abil võlgnevused likvideerida ja kooli ära lõpetada. Sellest, mis temast pärast lõpetamist saab, pole Kevin-Johannesel vähimatki ettekujutust, aga ta arvab, et sõprade tutvuste kaudu õnnestub ikka kuhugi tööle minna.

Martin-Andreas: kadunud nii kooli kui ka intervjuerija jaoks

Martin-Andreas suhteid koduste ja koolikaaslastega ning katkestamise põhjuseid pole võimalik lähemalt tutvustada, sest ta on uurijate jaoks täiesti tabamatu. Koolist tema kohta saadud andmed olid aegunud ja telefoninumber vahetunud, kuid uuringumeeskonnal õnnestus siiski temaga kontakti saada. Esialgu soostus Martin-Andreas intervjuud andma ja selle toimumisaeg lepidi kokku. Martin-Andreas nõusolek oli jõus ka veel intervjuupäeva hommikul ning intervjuerija sõitis tema kodulinna küsitlust läbi viima. Kes aga välja ei ilmunud, oli Martin-Andreas. Kui poiss kokkulepitud ajaks kohal ei olnud ning intervjuerija üritas talle helistada, oli telefon välja lülitatud. Olgu lisatud, et iga Johanna, Sven-Eeriku, Kristjani, Annabeli jt kohta leidis vähemalt üks kutseõppe katkestanud Martin-Andreas, kes lülitas intervjuerija kõne peale telefoni välja või lihtsalt ei ilmunud kokkulepitud kohtumisele.

TUUT - TUUT - TUUT

JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Nii varasemad uuringud kui käesoleva uuringu raames kutseõppe katkestanute, katkestamisohus olijate ja koolide esindajatega tehtud intervjuud viitavad mitmetele probleemkohtadele, millele lähenduse leidmine on eelduseks katkestamise vähendamisele kutseõppes. Kuivõrd uuringu fookuses olid põhikooli baasil kutseõppes jätkajad, keskendutakse alljärgnevalt just sellele grupile suunatud meetmetele.

Eriala sobimatus

Oluliseks kutseõppe katkestamise põhjuseks on **vale erialavalik**, mis viitab karjäärinõustamise nõrkusele põhikoolis, mida ka kutseõppeasutus ei suuda kompenseerida. Tuleb arvestada, et paljud põhikoolilõpetajad on sotsiaalselt veel liialt ebaküpsed, et iseseisvalt edasiõppimise võimalusi kaardistada ning oma nõrkusi ja tugevusi teadvustada, millest lähtuvalt edasisi karjääriotsuseid teha. Samas on neil otsustel suur mõju noore edasisele elule, edukusele tööturul ja sotsiaalsele positsioonile ühiskonnas. Seetõttu on **koolidel põhikooli astmes väga oluline roll noorte suunamisel, et nad oskaksid erinevatest võimalustest teadlikult teha edasiõppimise valiku oma võimetest ja huvidest lähtuvalt**. See suurendab tunduvalt tõenäosust, et õpingud lõpetatakse edukalt ning leitakse tööturul endale sobiv töökoht.

Karjäärinõustamise süsteemsele arendamisele pööratakse Eestis üha laialdasemalt tähelepanu. Põhikooli riikliku õppekava kohaselt (RT I, 14.01.2011, 1) on elukestev õpe ja karjääri planeerimine üheks õpetuses ja kasvatuses läbivalt käsitletavaks teemaks ning karjääriõpetuse ainekava üheks valikõppeainete ainekavadest. Samas viitavad kutseõppe katkestanute, katkestamisohus olijate ja kutsekoolide töötajatega tehtud intervjuud, et koolide töö põhikooli astmes on selles vallas praegu ebapiisav. Seetõttu teevad noored eriala- ja koolivaliku ilma võimalustest ülevaadet omamata.

Oluline on **laiapõhjaline lähenemine karjäärinõustamisele põhikoolis**. Karjäärinõustamine põhikooliastmes peab sisaldama nii ülevaate **andmist erinevatest ametitest ja edasiõppimisvõimalustest** (kutsekoolides ja gümnaasiumides) kui ka põhikooli lõpetaja **individuealset karjäärinõustamist**. Kutsesobivustesti sooritamiseiga peab kaasnema **testitulemuste sisuline analüüs** karjäärinõustamise spetsialisti poolt, arutellu tuleb kaasata nii õpilane kui soovitatavalt ka lapsevanem. Siin on oluline roll **põhikoolide, kutseõppeasutuste ja ettevõtete koostööl**. Laiemas perspektiivis on tähtis kaasata tööandjaid tihedalt kutseõppeasutuste õppekavaarendusse, et tagada ühelt poolt pakutavate erialade täituvus ja teisalt kutsekoolist väljuvate meistrite vastavus tööturu vajadustele.

Karjäärinõustamine peab jätkuma ka kutseõppeasutuses. Oluline on tagada, et noor oleks erialavalikut tehes teadlik, mida sellel erialal töötamine praktikas tähendab. Selleks on otstarbekas kaaluda võimalust õppekavade korraldamiseks nii, et esimesel aastal keskendutakse kutseõppes üldainetele ning erinevate erialade sisu tutvustamisele. Siinkohal on oluline rõhutada, et pedagoogid näevad selget vajadust säilitada tasakaal üld- ja erialaainete vahel õppekava ülesehituses, pakkumaks õppekava alguses piisavalt vaheldust. Samas on selge, et esimesed aastad peavad õpilastele andma piisavalt informatsiooni erinevate erialade kohta. Uuringu tulemused viitavad, et on juhtumeid, kus eriala ebasobivus on selgunud alles praktika käigus. Erinevate erialade tutvustamine esimestel aastatel võimaldab seda vältida. Samuti oleks sellise süsteemi puhul noorel, kes leiab, et ta siiski on teinud ebasobiva karjäärivaliku, võimalik vahetada eriala, ilma et ta kaotaks aasta õpinguaega.

Selline süsteem võimaldaks ühtlustada õpilaste teadmiste taset. Eelnevad uuringud on välja toonud, et **kutseõppes on probleemiks õppurite nõrk tase üldainetes**. Esimesel aastal üldainetele keskendumine võimaldaks tööd korraldada gruppides, mis on moodustatud õppurite teadmiste tasemest lähtuvalt ning aitaks seeläbi parandada teadmiste taset. Niisugune diferentseerimine tõstaks õpilaste õpimotivatsiooni, kuna läbiviidud intervjuude tulemused viitavad, et keskmisest õpilasest lähtumine on täna süsteemi kitsaskohaks – osale õppuritest on tase liialt madal ning teisele osale liialt kõrge, mis viib lõppkokkuvõttes rahulolematuse ni mõlemas grupis.

Üldainetele keskendumine õpingute alguses võimaldaks ka välja selgitada, millised on noore eeldused soovitud erialal tööturul edukaks hakkamasaamiseks, lähtudes tema isikuomadustest, intelligentsist ja huvidest, ning tugevdada teadmisi ja oskusi nendes õppevaldkondades, mis on vajalikud erialaste teadmiste omandamiseks.

Vähene õpimotivatsioon

Õppimise, hariduse ja õpetajate vähene väärtustamine õpilaste silmis on soodus pinnas põhjuseta puudumiste tekkeks ning õppeülesannetega mittetegelemiseks, mis omakorda viib võlgnevuste tekimiseni ning lõppkokkuvõttes koolist väljalangemiseni. **Oluline on rakendada meetmeid puudumiste vältimiseks.** Kaaluda võib süsteemi juurutamist, kus tunnist puudumisel tuleb seal käsitletud teema alati järele vastata. Selline süsteem vähendaks motivatsiooni põhjuseta puududa ning ei tekitaks puudumisel lünki teadmistes. Teiseks võimaluseks on nõuda puudumise korral alati etteteatamist, mis aitab kaasa õpilaste distsiplineerimisele.

Samuti näitavad intervjuude tulemused, et puudumiste ning ka teiste õpiprobleemideni viivate takistuste vältimisel, nende varases staadiumis tuvastamisel ning sobiva sekkumismeetme rakendamisel kooli poolt on oluline roll kursusejuhendajal/klassijuhatajal. Seega on oluline tagada, et **kursusejuhendajal oleks piisavalt aega õpilaste toetamise rollile keskenduda.** Siinkohal on väga oluline rühmajuhendaja tegevus õpingute katkestamise ärahoidmisel (nii puudumiste jälgimise, õpilase „tagaotsimise“, suunamise, toetamise, õppevõlgnevuste likvideerimise, õpilaste motiveerimise jms osas). Ideaalis võiks kutsekoolides olla **professionaalsed rühmajuhendajad**, kellel ei ole muid ülesandeid peale rühmajuhendaja ülesannete. Sellist süsteemi rakendavates koolides on personal saavutanud puudumiste ja õppevõlgnevuste ennetamisel häid tulemusi, mis lõppkokkuvõttes aitab vähendada õpingute katkestamist.

Süsteemi juurutamine eeldab õppematerjalide olemasolu, mis võimaldavad iseseisvalt tunnis käsitletut omandada. Kaasaegsete õppematerjalide puudumine on vastavalt uuringutulemustele teatud juhtudel probleemiks ja seondub laiema murekohaga: õpetajate vananenud **õpetamismeetoditega**. See omakorda vähendab õpilaste huvi õppimise vastu. Kuivõrd õpetajal on võtmeroll aine vastu huvi tekitamisel, on oluline, et ta valdaks kaasaegseid õpetamise (sh aktiivõppe) meetodeid, oleks kursis õpetatava teemaga ning võimeline seostama seda erialaga (st looma õpilase jaoks seost, miks on aine õpetamine vajalik).

Lisaks on oluline tähelepanu pöörata õppekavaarendusele ja **-uuendusele**. Esitatavad nõuded ei pruugi alati olla kooskõlas õpilaste võimekusega ja eriala poolt esitatava väljakutsega, seda eriti tänases olukorras, kus kutseõppe maine tõttu ei pruugi kutseõppeasutused üldiselt olla suutelised konkureerima gümnaasiumitega.

Oluline roll õpihuvi tekitamisel on ka huviharidusel. Intervjuud kutseõppe katkestanute ja katkestamisohus olijatega viitavad, et õpitava erialaga seotud huviringid, kus on võimalik koolipingis õpitut vahetult praktikas rakendada, aitavad ühelt poolt jõuda arusaamisele, kas õpitaval erialal soovitakse tulevikus tööle asuda, tekitavad õpihuvi ja on olulised sotsiaalse võrgustiku toetajana (kuna kaaslastel on sarnane huvivaldkond). Kõige paremini töötaks selline süsteem juhul, kui vastutus ja võimalused on antud õpilaste endi kätte: nad saavad otsustada nii huviringide teemade kui elluviimise üle.

Konfliktid õpetajate, koolipersonali ja kaasõpilastega

Mitmetest uuringu raames katkestanute ja katkestamisohus olijatega tehtud intervjuudest selgusid väga murettekitavad koolikiusamise juhtumid. Intervjueeritavad tõid näiteid, kus õpetaja kasutas tunnis ebatsensuurseid väljendeid või tõi kogu klassi kuulates õpilast negatiivses valguses esile. Sellistele juhtumitele adekvaatseks reageerimiseks on oluline koolides **juurutada süsteem õpetajate tööle tagasiside saamiseks**. Süsteem töötab ainult siis, kui koolid arvestavad oma tegevuste planeerimisel tagasisidest saadud tulemusi.

Selleks, et saada õigeaegselt infot koolikiusamise ja teiste potentsiaalselt katkestamiseni viivate probleemide kohta, on oluline **juurutada vähemasti kord aastas toimuva individuaalse arenguvestluse süsteem ka kutseõppes**. Seda peaks läbi viima n-ö neutraalne osapool ehk spetsialist (psühholoog, sotsiaalpedagoog), kellega õpilane igapäevaselt koolitöös kokku ei puutu. Niisugusel juhul on võimalik luua soodne õhkkond, rääkimaks avameelselt neist probleemidest, mis on tekkinud suhetes kaasõpilaste, õpetajate, kursusejuhendaja jt kooli töötajatega, kohanemiskustest, rahalistest, isiklikest ja perekondlikest muredest jt probleemidest, mis takistavad õppimist. Vestluste puhul tuleb **tagada räägitu konfidentsiaalsus**, mis on usaldusliku suhtlemise aluseks. Sellise süsteemi olemasolu võimaldaks tuvastada probleemid enne, kui need paisuvad liialt suureks, et õpilane nendega iseseisvalt toime tuleks, ning vajadusel pakkuda abi murede lahendamisel. Samuti võimaldaks see vajadusel pakkuda pikemaajalisemat tuge probleemist ülesaamiseks, suunata spetsialisti (sotsiaaltöötaja, psühholoog) juurde ning tekitaks usaldusliku suhte loomisel soodsa pinnase ka selleks, et õpilane ise pöörduks probleemide tekkimisel spetsialisti poole.

Rahalised probleemid

Majanduslike probleemide korral on eeskätt tarvis pöörata tähelepanu sellele, et info erinevate toetusvõimaluste kohta jõuaks õpilasteni. Oluline on **arendada koostööd kohalike sotsiaalametnikega**. Häid tulemusi annavad ka nt koolilõuna ja stipendiumide taotlemise programmid. Koolidel peaks toetuste määramisel olema võimalik lähtuda õpilaste individuaalsetest vajadustest (nt maks-tes õpilaskodu üüri, hankides praktikariideid, toiduaineid jne).

MÄRKMED

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

MÄRKMED

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

CPD ARENDUSKESKUS

Haridus- ja Teadusministeerium